

B U R S A

I.

XV. ASIR SANAYİ VE TİCARET TARİHİNE DAİR VESİKALAR

HALİL İNALCIK

İstanbul'un fethinden önce Osmanlı Bursa'sı, genişliyen Osmanlı devletinin siyasi merkezi olarak süratle gelişmiş, aynı zamanda yalnız Anadolu ile Rumeli arasındaki ticaretin bir merkezi haline gelmekle kalmamış, Batı ile Doğu arasında milletler-arası ticaretin en mühim antrepolarından biri mevkiine yükselmişti. Bu bakımdan kayda değer ki, o zaman İstanbul'un hem rakibi hem tamamlayıcısı olan Bursa'nın nüfusu onbeşinci asır ortalarında İstanbul'unkine yaklaşmış, hatta aşmıştı¹.

İstanbul'daki arşivlerde (*Başvekâlet, Topkapı*) 15. asır ikinci yarısında Bursa ticaret tarihine ait bazı malzeme vardır. Fakat bu bakımdan aynı devre ait Bursa kadı sicilleri ve tereke defterleri kıyas kabul etmez derecede zengin bir kaynak teşkil eder². Biz burada, bu sicillerden 15. asırda Bursa tarihine ait seçtiğimiz tipik vesikaları muayyen konular etrafında bir seri halinde yayınlayacağız. İlk Bursa sanayi ve ticaret tarihine ait vesikaları ele alacak, sonra maliyeye, bilhassa havale ve mukata'a sistemine ve nihayet sosyal hayata ait vesikaları bir arada vereceğiz.

Bursa'nın, Osmanlı idaresine geçtikten kısa bir zaman sonra siyasi bir merkez olduğu kadar milletler-arası bir ticaret merkezi haline

¹ 4 Şevval 890/13 Ekim 1485 tarihli bir resmî kayda göre (Bursa Müzesi, Şer'iyе sicilleri, A 4-4, 409a) "*nefs-i Burusa eski salgun defteri mücebince beş bin hane tahmîn olunmuşdur ve nâhiye-i Burusa 733 hânedir*". Buna göre Bursa nüfusu 40-50 bin olmalıdır (bak. Belleten, sayı 60, s. 637). Halbuki fetihden önce İstanbul nüfusu 30-40 bine kadar düşmüştü. Bursa'nın 16. asırda nüfusu için bak. Ö. L. Barkan, *Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l'empire ottoman aux XVe et XVIe siècles*, Journal of Economic and Social History of the Orient, vol. I, no. 1 (1957), p. 9-36, ve A. Gabriel, *Une capitale Turque, Brousse, Bursa*, Paris 1958, I, s. 3.

² Tahrir, mukata'a ve Gümrük defterlerinden topladığımız malzemeyi başka bir yazıda takdim edeceğiz. Bursa şer'iyе sicilleri hakkında bakınız: Belleten, sayı 44, s. 693-696 ve İktisat Fakültesi Mecmuası (İstanbul), cilt 15, no. 1-4, s. 51.

gelmesi, Anadolu yollar sisteminin gelişmesine yol açan mühim bir âmil teşkil etmiştir.

I. Şam - Bursa yolu, ve Arabistan ve Hint ticareti.

Bursa'nın siyasi ve ticari bir merkez olarak yükselmesine muvazi olarak Anadolu'yu çaprazlamasına kat'eden eski yol, bu devirde tekrar gittikçe artan bir ehemmiyet kazanmağa başlamış ve İstanbul yerine münteha noktası olarak Bursa'ya yönelmiştir. 1432 de bir Osmanlı hac-ticaret kervanile Şam'dan Bursa'ya gelmiş olan Bertrand de La Broquière, bize bu yol hakkında en eski ve mühim tasviri bırakmıştır³. O, Şam-Halep- Adana- Konya- Akşehir- Karahisar- Kütahtaya yolile elli günde Şam'dan Bursa'ya gelmiştir. Broquière, Akşehir'de bir kervansaray'da 25 kadar Arab'a rastgelmiştir. Bursa'da yerleşmiş Floransa'lı ve Ceneviz tâcirleri bulmuş, ve buraya kervanın getirdiği baharatı satın almağa gelmiş üç Ceneviz tâcirile Pera (Galata) ya hareket etmiştir. O, Pera'nın Türkler'le sıkı münasebetleri bulunan bir ticaret şehri olduğunu ve Türkler'in burada büyük serbestliğe sahip olduklarını da kayd etmiştir. Bu müşahade şunu göstermektedir ki, daha 15. asır başlarında eski Osmanlı pâyitahtı, İtalyan tâcirleri için Şark mallarının bir antreposu durumunda bulunmakta idi. Broquière, Bursa'nın zengin pazarında her nevi ipekli kumaşın, ucuz ve bol miktarda inci ve pamuklunun ve sayılamıyacak kadar çeşitli ticaret eşyasının bulunduğunu ilâve eder (s. 134).

1474 e doğru Konya'da bulunan J. - M. Angiolello, Suriye'den Anadolu'ya gelen diğer büyük ticaret yolunun Kayseri'den geçtiğini işaret eder. Bu yol da, umumiyetle Karaman-oğulları elinde idi.

Osmanlı-Karaman münasebetleri üzerinde bu hayati ticaret yollarının serbestliği meselesi büyük bir tesir icra etmiş görünmektedir.

1468 de Konya'nın kesin olarak işgalile Osmanlılar Şam-Bursa ticaret yolu üzerindeki kontrollerini tam mânasile tesis edeceklerdir.

Mekke'ye giden Osmanlı tâcirleri orada Hint mallarını bol bol bulmakta idiler ve kayde değer ki, bu tarihlerde Mekke baharat ticareti yeni bir canlılık kazanmış bulunuyordu.

1478 - 1500 yılları arasında Bursa kadı sicillerinde, Halepli ve Şamlı tâcirlerin Bursa'da faaliyette bulduklarını ve *Frenk* tâcir-

³ *Le Voyage d'Outremer*, Ch. Schefer neşri, Paris 1892, s. 58-137.

lerle Bursa pazarında baharat ve kumaş üzerinde ticaret muamelelerine giriştiklerini tesbit etmekteyiz (meselâ bak. vesika no.9) ⁴. Bursa'lı Türk tâcirlerinden Balıkçı - zâde Hayreddin'le Hoca Mehmed'in bu kara yolile Arabistan'a zafran ve Bursa kumaşı gönderdiklerini tesbit ediyoruz. Öyle görünüyor ki, Türk tâcirleri yükte ağır pahada hafif malları (kereste, demir, sahtiyan, zift) Antalya'dan deniz yolile, kıymetli mallarını ise, kervanlarla çapraz kara yolile göndermekte idiler (vesika no. 37).

Yalnız Arap tâcirleri değil, aynı yolla gelen Hint tâcirleri Bursa'da faaliyet göstermekte, bu merkezden ticaret için Rumeli'ne geçmekte idiler. Hindistan'da Behmenî'lerin meşhur veziri münşi, devlet-adamı ve tâcir Hâce-i Cihân Mahmud Gâvân'ın Bursa'ya muntazaman ticaret mallarile vekillerini gönderdiğini aşağıda yayınladığımız vesikalar ortaya koymaktadır (vesika no. 3, 12, 40).

1470 tarihine doğru Floransa'lı ajan Benedetto Dei, vatandaşlarının Bursa pazarında yalnız pamuk, balmumu değil, aynı zamanda baharat da bulduklarını yazıyor, ve burada onların, Venediklilerin Mısır'da, İskenderiye'de olduğundan daha müsait bir durumda olduklarını, zira Venedikli'ler altın gümüş vermek mecburiyetinde oldukları halde Floransa'lıların Bursa'da baharatı kumaş karşılığında alabildiklerini belirtiyordu ⁵. Fakat 15. asır sonlarında Bursa'da yerleşmiş başka bir Floransalı ajan, Maringhi, baharatın Bursa'da oldukça pahalı olduğunu ve bu ticaretin kâr getirmediğini yazıyordu. Kumaşla trampa, bu mahzuru kısmen hafifletmekte idi. Bursa pazarına getirilen Hint emtiası, hususile baharat, buradan Balkanlara, Karadeniz ve Tuna limanlarından Kuzey memleketlerine (Eflak, Bogdan'a, Lwow yolile Lehistan'a, Kefe'den Rusya'ya) sevk edilmekte idi. Bu devre ait Kefe, Akkerman gümrük defterleri bu baharat ticaretinin ehemmiyeti hakkında bizi kâfi derecede aydınlatmaktadır ⁶.

⁴ Bu vesikalarda başlıca Hint kumaşları zikredilmiştir. Şu yazıya da bakınız: A. Geijer, *Some evidence of Indo-European Cotton Trade in pre-Mughal times*, Journal of Indian Textile History, no. 1 (1955).

⁵ W. Heyd, *Hist. du Commerce du Levant*, trad. Furcy Raynaud, Leipzig 1936, II, 345, 349-350.

⁶ Akkerman def. Başv. Arşivi, Maliyeden müdevver defterler no. 6, tarihi 1505-1506; ve 1487 t. Kefe defteri, Başv. Arşivi no. 5280; bu defteri neşir için hazırlıyoruz. Biberin okkası oralarda 35-50 akça arasında idi.

Bursa pazarına gelen başlıca Hint eşyası, mensucat, baharat ve kumaş boyasından mürekkeptir⁷. Baharat çeşitleri arasında birinci mevkii tabii daima biber (fülül) tutmaktadır. Yalnız mutfakta değil, birçok ilâçların imalinde kullanılan baharat (karanfil, zencefil, tarçın, 'ûdulkarh, sinâmeki, havlican, zerdeçal vs.) ticaretine ait Bursa sicilleri keza oldukça bol malzeme vermektedir. 1487 de Bursa'da boya ve biber üzerinden alınan resim ayrı bir mukata'a halinde olup 100 bin akçaya (49 akça bir Venedik altını) yükseliyordu⁸.

Osmanlılar, Anadolu çapraz yoluna Karaman-eli'ni aldıktan sonra tamamilen hakim oldular ve bu ticareti kolaylaştırmak üzere birtakım tedbirler aldılar. Bu meyanda, evvelce Toros geçitlerinde Türkmen beylerinin kervanlardan aldıkları resimleri kaldırdılar⁹. İdris-i Bidlisi Ulaş-oğluna karşı yapılan mücadeleyi anlatırken Şam-Bursa yolunun açık tutulmasındaki ehemmiyeti belirtmiştir.

Karaman-oğulları ülkesi Osmanlı devletine ilhak olunmadan önce Osmanlılar, Arab ülkeleriyle doğrudan doğruya münasebetlerini başka bir yoldan, Antalya deniz yolundan temin etmeğe çalışmışlardır. Antalya-Bursa yolu, Bursa için erkenden en ehemmiyetli ticaret yollarından biri haline gelmişti. Osmanlıların daha I. Murad devrinden başlayarak Hamid-eli'ni tamamilen ele geçirmek ve Karamanlılara karşı korumak için inatla mücadele etmelerinin mühim bir sebebi de şüphesiz budur.

1390 da I. Bayezid, Çarşamba-suyu'nu Karaman-Osmanlı hududu olarak tesbit etmişti. Haritaya bakılırsa bu ırmağın sağındaki arazinin Antalya-Karahisar ve Antalya-Akşehir yolları için ehemmiyeti derhal görülür. Osmanlılar Ankara bozgunundan sonra bu bölgeyi ellerinden çıkardılar, fakat I. Mehmed devrinde tekrar ele geçirmek için her türlü tehlikeyi göze aldılar.

Antalya'dan Bursa'ya giden bir yol da, Manisa-Balıkesir üzerinden geçen Batı Anadolu yolu idi ki, Balat, İzmir, Ayaslug, Sakız-adası vasıtasile Batı ticaretine bağlandığı için sonraları da ehemmiyeti-

⁷ Başlıca boyalar, ipeklileri boyamak için kullanılan lök boyası, Hindî çivid (nîl boya, indigo) idi. Bursa boyahaneleri Batı Anadolu'dan getirilen pamuklular için de kullanılırdı.

⁸ Hudavendigâr sancağı def. *nefs-i Bursa* (Başv. Arşivi tapu def. no. 23, tarihi 892 H.). Bu mukata'a daha önceleri 135000 akça imiş. Bak. aşağıda s. 56.

⁹ Bak. Sis kanunu, Ö. Barkan neşri, *Kanunlar*, I, s.201.

ni muhafaza etmiştir. 1333 e doğru İbn Batûta bu yolu (Tire, Ayaslug, İzmir, Manisa, Foça, Balıkesir) takip etmişti. Bursa sicillerinde Ayaslug'lu, Sakız-ada'lı tâcirlere rastlıyoruz.

14. asır sonunda Şemseddin Cezerî ve I. Bayezid'in nezdine gelen Mısır elçileri de Antalya-İskenderiye deniz yolunu kullanmışlardı¹⁰. Antalya ve Alanya ile İskenderiye arasındaki ticaret yolu şüphesiz Selçuklular devrinde ehemmiyet kazanmıştı.

Antalya-İskenderiye ve Antalya-Trablusşam deniz yolu Kıbrıs ve Rodos'ta yuvalanmış olan Hıristiyan korsanlarının daimî tehdidi altında idi. Antalya'da Padişaha ait mavnaların tüccaralara kiralanması ve bu gemilerin ticaret işlerinde kullanılması burada kayde değer. Fatih Sultan Mehmed yalnız Rodos'un zaptı için büyük gayretler sarf etmiş değil, aynı zamanda Kıbrıs kiralığı ile de ilgilenmişti¹¹. Daha önce II.Murad zamanında bu kiralığa karşı Osmanlılar'la Mısır Memlûk sultanlığı arasındaki yakınlaşma da mânidardır. Halbuki Karaman-oğulları daha ziyade Osmanlılar'a karşı Kıbrıs Kırallığı ile dostluk münasebetleri gütmüştür. Daha sonraları Uzun Hasan da, aynı şartlardan istifade ederek Osmanlılar'a karşı Konya tahtı için mücadele eden Karamanoğulları ile Rodos ve Kıbrıs arasında kendi himayesinde bir cephe kurmağa çalışıyordu¹¹.

Antalya gümrük mukata'asına ait kayıtlardan öğreniyoruz ki¹², oradan Arabistan'a yalnız hamûleli eşya (kereste, ağaç, demir, zift vs.) değil, kumaş ve Ankara sofları da ihrac olunmakta idi. İskenderiye'den şeker, kumaş boyaları, baharat, Suriye limanlarından bilhassa sabun idhal olunduğunu yine Antalya gümrük mukata'alarından öğrenmekteyiz. 1472 de Haçlı donanması Osmanlı devletine kuvvetli bir darbe vurmak istediği zaman İzmir limanına ve sonra Antalya'ya taarruz etmiş ve Antalya eşya depolarında büyük miktarda baharat ve kıymetli kumaşlar yağma edilmişti. O zaman Mısır Memlûkleri, Suriye'deki Venedik mallarına karşı mukabele bilmisil yapmak tehdidinde bulunmuşlardı¹³. Bu, onların, Antalya-Arabistan ticaretine

¹⁰ 'Aynî, 'İkdu'l-Cumân, 799 H. vekâyii.

¹¹ De Vertot, *Hist. des Chevaliers Hospitaliers de S. Jean de Jerusalem*, 3. baskı (Paris 1737) III, s. 17-19; 1480 Rodos seferi sebepleri arasında müslüman gemilerini korumak gayesi vardı (Sa'deddin, I, 572).

¹¹ Bak. *Mehmed II.*, İslâm Ansikl. cüz 75, s. 525.

¹² Başv. Arşivi, Maliye def. no 176, s. 87.

¹³ Heyd, II, s. 315.

verdikleri ehemmiyeti ve Osmanlılarla tesanütlerini açık bir şekilde gösterir.

9 ve 37 no. vesikalar Antalya'daki bu ticarete Bursa tâcirlerinin önemli bir yer tuttıklarını ortaya koymaktadır. Bu yolun, Osmanlı devletinin ilk devirlerinde Bursa ticareti için özel bir ehemmiyeti haiz olduğuna şüphe yoktur. Mısır ve Rodos'un fethinden sonra 16. asırda, İstanbul ile İskenderiye arasında doğrudan doğruya muntazam deniz seferlerinin emniyetle yapılması imkân dahiline girince, İskenderiye- Antalya-Bursa yolu eski ehemmiyetini keybetmiş görünmektedir. Fâtih ve sonradan gelen Padişahlar tarafından İstanbul'un şuurlu bir şekilde imperatorluğun en mühim ticaret şehri haline getirilmesi politikası bir gerçek haline geldiği devirde, Bursa bilhassa İran ipeğinin başlıca antreposu olmakta devam etmiş, Anadolu'nun en mühim ticaret ve sanayi şehri sıfatını muhafaza etmiştir¹⁴. Esasen 16. asırdan sonra Hint ticareti yalnız Bursa'yı değil, bütün Orta-Doğu pazarlarını terk etmiş bulunuyordu. Baharat o zaman Bursa'dan Galata'ya değil, Galata'dan Bursa'ya gelmeğe başladı.

II. İran İpek Yolu ve Bursa.

Osmanlıların zuhurundan önce Selçuklular ve Mogollar idaresinde İran'ın ticaret malları ve bilhassa çok makbul ince İran ipeği Trabzon'da, İskenderun körfezinde Payas (Lajazzo)da Batı tüccarlarının eline geçiyordu. Bu devirde Memlûklerle İran Mogolları arasındaki mücadele sebepile Mısır ve Suriye sahası aleyhine Anadolu'daki ticaret yollarının ehemmiyeti artmış bulunuyordu¹⁵. Osmanlı devleti yükselince Bursa, İran müslüman tâcirlerinin emniyetle gelebildikleri, İslâm dünyasının batıda en ileri merkezi haline geldi. İran ipeğinin mühim bir kısmı, Galata ve İstanbul'daki İtalyan tâcirlerine çok yakın bulunan bu yeni pazara gelmeğe başladı.

¹⁴ İzmir, 17. asırda Bursa'ya karşı bir rakip olarak yükselecektir. 15. asırda, Bursa, Anadolu'ya şâmil muhtelif mukata'aların (meselâ bakır para, sabun) idare merkezini teşkil ediyordu (bak Belle ten, no. 44, s. 700, An he g g e r - İ n a l c ı k, *Kanûnnâme-i Sultânî ber müceb-i örf-i Osmânî*, Ankara 1956, v. 50).

¹⁵ İlhanlı'lar zamanında Orta-Asya'dan Anadolu'ya gelen büyük yol, *Şâhrâh-i Garbî*, Konya'da nihayetleniyor, Sivas'dan Bizans'a bir tâli yol ayrılıyordu (Z. V. Togan, *Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu*, İktisat Fakültesi Mec., Cilt XI, 1-4, s. 45).

Diğer taraftan 1343 de Azak(Tana)'daki İtalyan tâcirlerinin Altın-ordu tarafından tazyiki üzerine İtalya'da ipek fiyatları iki misline çıkmış ve bu tarafta bu nevi kargaşalıklar gittikçe ziyadeleşmeğe başlamıştı.

15. asır başlarında J. Schiltberger^{15a} şu müşahedede bulunmaktadır: “*Şam'da, Kefe'de ve Türkiye'de müslümanların pâyitahtı olan Wursa (Bursa)'da ipekten güzel kumaşlar yapılır. İpek Venedik ve Lickka (Lucca)'ya da götürülür ve oralarda güzel kadife yapılır.*” Aynı tarihlerde Clavijo da, Burasa'nın o zamanki dünyada bir ipek ticaret ve sanayii merkezi olarak ehemmiyetine işaret etmiştir.

Arap kaynakları (*'Ikdu'l-cumân, Havâdisu'd-duhûr* vb.) 14. asır sonları ve 15. asır başlarında Bursa'dan Osmanlı sarayından Mısır Sultanına giden hediyeler arasında daima *Rûmt* altınlı ipek kumaşlar ve kadifelerden bahs ederler. Broquière (1432) Bursa pazarlarında ipekli kumaşların bolluğuna işaret eder. Bu kayıtlardan şunu istintac edebiliriz ki, daha 14. asır sonlarında Bursa önemli bir ipek ticaret ve sanayii merkezi halini almış bulunuyordu. Diğer taraftan 15. asırda Avrupa'da ipekli sanayii büyük bir inkişaf gösterdi ve İran'ın makbul ipekleri Bursa'da her zamandan ziyade aranır oldu. Böylece 15. asır ikinci yarısında Bursa'nın, Halep gibi Akdeniz memleketleri içinde çok mühim bir ipek pazarı haline geldiğini görüyoruz.

Tebriz-Bursa kervan yolu, biri kuzeyden Bolu-Kastamonu, diğeri güneyden Ankara - Çorum üzerinden iki istikamet takip ettikten sonra Amasya - Tokat - Erzincan - Erzurum ve Aras vâdisi (Sa'd-çukuru) üzerinden Tebriz'e kavuşuyordu.

İpek yolu, doğuya doğru Osmanlı fetihlerinin istikametini tâyin eden âmillerden biri olarak görünmektedir. Osmanlılar, daha I. Murad zamanında Çorum - Osmancık istikametinde ilerlemişler ve Yıldırım Bayezid devrinde Erzincan'a kadar bu yol üzerinde bütün mühim merkezleri ele geçirmişlerdi. Candar - oğullarile mücadelenin mihverini, bu yol üzerindeki merkezlerin Osmanlı kontrolü altına sokulması meselesi teşkil etmekte idi. Amasya ve Tokat'ta Osmanlı nüfuzunu kurmak için Yıldırım Bayezid daha 1391 de bizzat hareket etmiş, ve bunun için Kadı Burhâneddin gibi tehlikeli bir rakibe karşı mücadeleye girmekten çekinmemişti¹⁶. Halbuki bu esnada Osmanlı devletini

^{15a} J. Schiltberger, *Travels and Bondage*, Telfer neşri, Londra 1879., s. 34.

¹⁶ H. Inalcık, *Bâyazîd I*, Encyc. of Islam, yeni baskı (Leiden).

Rumeli'de meşgul eden mühim meseleler vardı. Amasya'nın bir asırdan fazla bir zaman Osmanlı şehzâdelerinin pâyitahtı ve Osmanlı doğu siyasetinin idare edildiği başlıca merkez haline gelmesi, yalnız eski siyasi bir gelenek neticesi değildir; Bursa'nın iktisadî durumu da birinci derecede bu taraftaki emniyetle ilgili idi.

İran ipeği üzerinde Osmanlılar ilk gümrüğü Tokat'ta, ikincisini Bursa'da alırlardı. İpeklerin Bursa'dan başka tarafa gitmemesi için sıkı tedbirlere baş vurulduğunu görmekteyiz¹⁷.

İranlılar, Tokat'ta ikinci bir gümrük ihdâsından çok şikâyetçi idiler. Uzun Hasan, bunu Fâtih'in çıkardığı haksız bir bid'at sayarak kötülüyordu. 1472 de Akkoyunlular, Tokat'ı alıp tahrip ettiler.

Anadolu'da Bursa pazarı, İran ipeği inhisarını elinde tutuyordu. Bu, Osmanlı hükümetine ipek gümrüğünü orada simsar ve mültezimler vasıtasile kolayca tahsil etmek imkânını sağladığı gibi, Bursa ve İstanbul ipekli sanayiinin ihtiyaçlarını da garanti altına alıyordu.

Bursa şer'îye sicilleri, İran (*Acem*) tâcirlerinin Bursa'da tam bir hukukî emniyetle iş yaptıklarını gösteren vesikalarla doludur. Rahat, emin ve güzel hanlarla Bursa, bu tâcirler için câzip bir yerdi. 1490 da II. Bayezid tarafından yaptırılan Bursa'nın en büyük ve güzel hanlarından Koza-Hanı, o zamanlarda Acem - Hanı adile anılmakta idi ve ipek-mîzanı bu handa yerleşmişti (Bu han şu isimlerle de anılıyordu: Hân-i cedîd, Sîmkeş-Hanı, Beylik -Yeni-Kervansaray). Ondan önce Çelebi Mehmed zamanında Yeşil Camie vakf olarak yaptırılan İpek-hanı meşhurdu¹⁸ (Daha önce Bey - Hanı, yahut Eski-bezzâzistân adile anılan Sultan Orhan'ın yaptırdığı han, I. Murad'ın yaptırdığı Kapan - Hanı, Hacı - İvaz Hanı, Mahmud Çelebi Hanı, Osmanlı Mehmed Paşa Kervansarayı, Mahmud Paşa Hanı, Bursa'da başlıca ticaret merkezleri idi). Bursa'ya ipek kervanlarıyla muntazaman gelen İranlı tâcirler arasında Tebrizliler, Gîlânlılar, Şirvanlılar ekseriyeti teşkil etmekte idi ve bunlar arasında Âzerî Türkleri ve Ermeniler az değildi. Bunların bir çoğu da Bursa'da yerleşmişlerdi.

¹⁷ Bak. Anhegger - İnalçık, *Kanûnnâme*, vesika no. 31. Uzun Hasan kanununa göre (Barkan, *Kanunlar*, s. 188) "harîr yükünden geçüb Ruma gitse 170 akça altına, Terâkime kavminden 150 altına."; keza ileride s. 58.

¹⁸ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Hanları*, Halkevi Neşriyatı no. 4, Bursa 1935.

Bursa pazarına getirilen ipek (ibrişim) çeşitleri arasında en makbulu, İtalyanların *setta stravai* dedikleri Esterâbâdî (Astarâbâdî) ibrişimdi¹⁹. Bu ipeğin fiyatı, Bursa pazarında fazla rağbet görmesi ve akçanın kıymetini kaybetmesi dolayısıyla mütemadiyen yükselmiş, 1467 de 50, 1478 de 67, 1488 de 70 akçaya çıkmıştır²⁰. 1501 de Bursa'da 65-70 akça iken Tuna üzerinde Kili'de 95-100 akça idi. Aynı tarihte Bursa'da Floransa'lı firmaların ajanı olan Maringhi, burada satın alınan ipekten Floransa'da *fardello* (yük?)²¹ başına 70 - 80 altın duka kâr sağlandığını yazmakta idi²². İpek kervanı gelir gelmez mal süratle satılmakta, tüccarlar mümkün mertebe çok ipek almak için rekabet etmekte idiler²³. Beklenen ipek kervanının biraz gecikmesi ipek fiatlarının derhal yükselmesini intac etmekte idi. Her sene müteaddid ipek kervanı gelirdi, Maringhi'nin verdiği habere göre, bir kervan ortalama 200 yük Esterâbâdî ipek getirmekte idi. 1467 de yalnız Şamâhîli Abdürrahim 220 bin akça değerinde 4400 lidre (1100 okka) ibrişim getirmişti²⁵. Yalnız Bursa ipekli sanayiinin günlük ipek ihtiyacı 1501 de Maringhi tarafından beş *fardello* (307.5 kg. ?) olarak hesaplanmıştır²⁶. Aynı tarihlerde Bursa'da bin kadar ipekli dokuma tezgâhı tesbit edilmiştir²⁷.

Siciller, Bursa pazarında Ceneviz, Venedik ve Floransa tüccarlarının büyük iş yaptıklarını teyit etmektedir. Bunların orada hususî teşkilâtları ve ticaret usulleri hakkında İtalyan kaynakları tafsilât vermektedir.²⁸ Bu tüccarlar umumiyetle kendileri Galata'da oturmak-

¹⁹ İran ipeği hakkında bak. A. U. Poppe, a Survey of Persian Art, III, London 1939, s. 1995 - 2174. Avrupa'da 15. asra kadar ipekli kumaş imalinde başta gelen Lucca, bu üstünlüğünü başlıca kullandığı İran ipeğine borçlu idi. Bak. F. E. de Roover, *Luccese Silks*, Ciba Review (Haziran 1950), 2902-30.

²⁰ Bak. benim, *15. asır Türkiye iktisadî ve içtimaî tarihi kaynakları*, İktisat Fak. Mec. cilt. XI, 1-4, s. 63.

²¹ İpek yükü 61.5 kg. idi.

²² G.R.B. Richards, *Florentine Merchants in the Age of the Medici*, Cambridge Mass. 1932, s. 122.

²³ Aynı eser, s. 127.

²⁴ Aynı eser s. 110.

²⁵ Bak. İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 62.

²⁶ Richards, mezkûr eser, s. 110.

²⁷ *Bursa İhtisâb kanunu*, Barkan neşri, Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 7, s.30.

²⁸ G. Vedovato, *L'ordinamento capitolare in Oriente nei privilegi toscani*

ta, Bursa'ya ajanlarını göndermekte idiler. Adı geçen Maringhi 1501 de Bursa'da Medici'leri ve başka Floransa firmalarını temsil etmekte idi. Bursa sicilleri bize bu gibi başka ajanları tanıtılmaktadır. (bak. vesika no. 7, 10, 19, 32). Bursa kadı defterlerindeki hukukî vesikalar, senet ve hüccetlerden ticarî usulleri tafsilâtile tesbit edebilmekteyiz. Ticarî muamelelerin büyük kısmı üç, altı veya on iki aylık kredi ile yapılmakta idi. Borç için kefalet veya rehin ve kadının tescili mutaddı. Bu kredi muameleleri, aynı tarihlerde Batı Avrupa'da noter senedine müstenit kredi sistemine benziyordu. İtalyan tâcirleri ipek mübayaalarını bazan altın, gümüş para ile yapmakta, fakat ekseriya bol miktarda getirdikleri yünlü kumaşla (*çuha*) ipeği trampa etmekte idiler. Bu suretle Bursa, yalnız İran ipeği için bir pazar olarak kalmıyor, aynı zamanda Şark için Avrupa yünlülerinin bir antreposu mevkiinde bulunuyordu. Anadolu ve İran'a bu yünlüler Bursa'dan yayılıyordu. Aşağı Orta-çağ'da Doğu memleketlerinde Avrupalı'ların en mühim ihrac malını yüksek kalitede ince yünlüler teşkil etmekte idi. Flandr, Lombardiya, Floransa, İspanya ve sonraları Londra yünlü sanayiinin gelişmesinde bu Şark pazarları büyük bir rol oynamıştır. Avrupa'da ticaret ve sanayi hayatının gelişmesi, kapitalizmin doğuşu meselelerini incelerken Şarka yünlü ihracatının ehemmiyeti üzerinde şimdi iktisat tarihçileri gittikçe daha ziyade durmaktadırlar²⁹. Bu bakımdan Bursa gibi bu ticaretin belli başlı pazarlarından birinde kadı sicillerinin ihtiva ettiği orijinal vesikalar büyük bir önem taşımaktadır. Muamelâta ait bu vesikalarla birlikte bu ticareti düzenliyen umumî Osmanlı kanunları da bize kadar intikal etmiştir³⁰.

dei secoli XII-XV, Firenze 1946; A. Saponi, *Le marchand italien au Moyen-Age*, Paris 1952. İstanbul Kadısı Muhiddin'in 882 Zilhicce başlarında yaptığı tahririne göre (Topkapı Sarayı Arş. no. D 9524) Galata'da 535 müslüman hane, 592 nasrânî (ortodoks) hane, 332 Efrenc (İtalyan ve diğer Lâtin milletleri) ve 62 Ermeni hane vardı. 1507 de Galata'da 60-70 Floransalı tüccar vardı ve yıllık iş hacmi beş altı yüz bin dukaya varmakta idi (Heyd, II, s. 344). M. Berza, *La colonia fiorentina di Constantinopoli*, RHSE, 21 (1944).

²⁹ Bak. *The Cambridge Economic History of Europe*, cilt II, s. 355-413. Osmanlı vesikalarında Londra kumaşına 15. asır ikinci yarısında rastlanmaktadır. Floransa, Batı-Avrupa yünlülerini toplamakta, bunları islâh etmekte ve Levant pazarlarına sevk etmekte idi. Evvelce Venedik bu ticaretin büyük kısmını kontrol ederken Fatih S. Mehmed 1463 den itibaren Venedik'e karşı Floransalıları teşvik etmiş ve böylece Medici'lerin Floransası Osmanlı ülkesile doğrudan doğruya ticarî münasebetler kurarak ticaret ve sanayiini geliştirmek imkânını bulmuştur.

³⁰ Bak. Anhegger-İnalçık, mezkûr eser, s. 40-50.

III. Yünlü, Pamuklu Ticareti ve Bursa.

İlhanlı Mogol hanları zamanında İran'a, İstanbul, Trabzon, Payas gibi merkezlerden dağılan Avrupa yünlüleri, *kumâş-i Frenc* ve *Skirlat*³¹, 15. asırda büyük miktarda Bursa pazarından gitmekte idi. 16. asıra ait Doğu-Anadolu bac kanunlarında "*Diyâr-i Rûmdan pastav ile çuha*" ve "*Frengî akmuşa*" nakliyatından sık sık bahsedilir ki³², bunun merkezi Bursa idi.

Osmanlılar'da saray mensupları, yüksek tabaka halk Avrupa yünlüleri giymekte idiler ve talep artmakta idi³³. Maringhi Osmanlı ülkesinde imal edilen yünlü kumaşların Avrupa yünlülerile asla rekabet edecek kalitede olmadığını işaret etmekte idi³⁴. Fakat Ankara ve Kastamonu sofları, İtalyan tâcirleri tarafından Bursa pazarında çok aranan bir mamûldü. Ankara sofları büyük miktarda Bursa'ya getirilmekte, oradan Avrupa'ya, Rumeli ve Kuzey memleketlerine, Arabistan'a sevk edilmekte idi³⁵.

Bursa, aynı zamanda Rumeli, Kuzey memleketleri (Eflak, Bogdan Kırım, Lehistan, Rusya) ve Avrupa'ya geniş ölçüde sevk edilen Batı Anadolu pamuklu mamulleri ve pamğunun bir antreposu hizmetini görmekte idi. 15. asır Bursa sicilleri, Kefe ve Akkerman-Kili gümrük defterleri bunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bursa - Karacabey (Mihalıç) - Biga - Çardak - Gelibolu - Edirne yolu Bursa'yı Rumeli merkezlerine bağlayan çok faal bir yoldu. Floransalılar, Bursa'dan aldıkları ipeği aynı yoldan Raguza (Dubrovnik)'e, oradan Ancona üzerinden Floransa'ya sevk etmeği tercih etmekte idiler. Zira denizde Venedik müdahalesi ihtimali karşısında bu yol daha emniyetli görülüyordu³⁶. Çardak ile Bursa arasında Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı

³¹ « قانون التما : متاعها قاش فرنج من الكفار والسقر لا ط .. » (*Resâlâ-ye Fâlakîyyâ*, W. Hinz neşri, Wiesbaden 1952, s. 173).

³² Bak. 1518 tarihli Harput kanunu (Barkan neşri, *Kanunlar*, I), s. 166; Ergani, s. 151; Mardin, s. 161; Bayburt, s. 188.

³³ 1511 de Saray için 96000 zirâ (1 zirâ=67-68 sm.) Selânik çuhası ve 1476 zirâ Floransa kumaşı alınmıştı (Başv. Arş. A. Emiri tasnifi no. 26). Bu sonuncusu Sultan ve yüksek mevki sahipleri içindi. 1527-28 de saray için alınan kumaşların değeri 5 milyon akçaya yaklaşıyordu (Ö. L. Barkan, *H. 933-934 malî yılına ait bir bütçe örneği*, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 282).

³⁴ Richards, mezkûr eser, s. 116.

³⁵ Bak, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 64.

³⁶ Bak Richards, aynı yer.

Issız-Han gibi kervansaraylar, Bursa-Rumeli yolunun ehemmiyetini gösteren eserlerdir. Esasen İstanbul'un fethinden önce bu yol, Anadolu-Rumeli arasında başlıca askerî yoldu.

İstanbul'un büyük bir gelişme göstermesi (nüfusu 1530 a doğru 400 bin) Bursa'nın inkişafını yavaşlatmış olabilir, fakat hiçbir suretle durdurmamıştır (Bursa nüfusu 1520-30 da 6351 aile, 1570-80 de onun iki misli olmuştur)³⁷.

İpek ve baharat ticaretini kısmen üzerine çekmekle beraber İstanbul, Bursa sanayii için ihtiyaç ve talepleri gittikçe artan yakın ve büyük bir pazar haline gelmişti. Fatih devrine ait vesikalar İstanbul sarayının kumaş, altın para vs. birçok ihtiyaçlarını Bursa pazarından sağladığını göstermektedir. Bursa'da Padişah adına bu mübâyaaları yapan hâssa harc-emînine ait bazı vesikaları (vesika no. 11, 20) burada yayınlamaktayız³⁸.

Bursa ile İstanbul arasındaki ticarî nakliyat, Mudanya ve Gemlik iskelelerinden, yahut İzmit - İzmit - Hereke - Üsküdar üzerinden yapıldı³⁹.

IV. Bursa Ticaret Hacmi ve Nizamları.

892 H./1487 M. tarihli Hudavendigâr sancağı tahrir derfterinde⁴⁰ Bursa şehrinde muhtelif eşyadan alınan resimlerin tahminî gelirlerini mukata'a halinde tesbit edilmiş buluyoruz ki, bu adedler şehrin ticaret hacmi hakkında bize oldukça açık bir fikir verebilir.

المقاطعات عن نفس بروسا :

- (1) مقاطعة قبان و بازار شهر و بازار اسیران و باد هوا و عادات غنم و طریق عام فی سنه بر موجب دفتر کهنه 230,633 مبلغ 303,333 .
- (2) مقاطعة شمعخانه در عهده عملدار فی سنه بر موجب دفتر کهنه 50,000 فی سنه 23,333 .
- (3) مقاطعة قنطار اصبور ولوک و فلعال (fülfül) فی سنه بر موجب دفتر کهنه 135,000 مبلغ 100,000 .
- (4) مقاطعة بازار ارز و جو فی سنه بر موجب دفتر کهنه 100,000 مبلغ 90,000 .
- (5) مقاطعة فلوس فی سنه 30,000 مبلغ 51,666 .

³⁷ Barkan, *Essai sur les données statistiques.*, s. 19 vd.

³⁸ Hâssa harc-emîninin vazifeleri ve durumu hakkında bak. Anhegger- İnalçık, *Kanünnâme*, vesika no 26.

³⁹ Osmanlı devrinde yollar hakkında umumiyetle bak. Fr. Taeschner, *Das anatolische Wegenetz*, II cilt, Leipzig 1924-6.

⁴⁰ Başvek. Arş. tapu def. no. 23.

- (6) مقاطعة* نقره خانه فی سنه 300,000 مبلغ 246,666 .
 (7) مقاطعة* میزان بروسا فی سنه 2,587,000 مبلغ 2,000,000 .
 (8) مقاطعة* عادت قبان که اولدن صوباشیلر تصرف ایدر ایش فی سنه 76,000 . مذکور یوقاری ذکر اولنلار عادت قبانده داخلدر عامله بله صاتلمشدر .
 (9) مقاطعة* کروک بروسا مبلغ فی سنه 186,666 .

Bursa şehrine ait mukata'alar:

1) Kapan, şehir pazarı, esir pazarı, bâdihavâ, âdet-i ganem ve umuma mahsus yol (*tarik-i âm*) mukata'ası, eski defter gereğince yılda: 230,633, (hâlihazırda takdir olunan) meblâğ: 303,333.

2) Şem'hâne (mum imâlâtı) mukata'ası, ameldâr elinde, yılda eski defter gereğince: 50,000, (hâlen) yılda 23,333.

3) Aspur (usfûr: sarı boya), lök (Hint'ten gelen kırmızı boya) fülful (biber) mukata'ası, yılda eski defter gereğince: 135,000, (hâlen) meblâğ: 100,000.

4) Pirinç ve arpa mukata'ası, yılda eski defter gereğince: 100,000 (hâlen) meblâğ: 90,000.

5) Fulûs (bakır para) mukata'ası, yılda: 30,000, (hâlen) meblâğ: 51,666.

6) Nukrahâne (gümüş akça darphanesi) mukata'ası, yılda: 300,000, (hâlen) meblâğ: 246,666.

7) Bursa mîzânı mukata'ası, yılda 2,587,000, (hâlen) meblâğ: 2 milyon.

8) Âdet-i kapan mukata'ası ki, evvelden (Bursa şehri) subaşılاری tasarruf edermiş, yılda 76,000, (bu mukata'a) yukarıda zikr olunan kapan (mukata'asında) dahil edilmiştir, âmile (mültezime) satılmıştır.

9) Bursa gümrüğü mukata'ası, meblâğ yılda: 186,666.

Mîzân (terazi), başlıca ipeğin ve kumaşların tartılıp yük veya batman hesabına resim, *bac*, alındığı yerdir⁴¹. Fatih kanunnâmesine göre⁴² kumaş yükünden iki akça almıyordu. Bursa'da mukata'alar gelirinin büyük kısmı, yani 3 milyon akçadan 2 milyonu mîzan mukata'asından geliyordu.

Kapan (Arapça *kabbân*, ağır yükler için büyük tartı), yiyecek şeylerin, mezbahalık hayvanların, pamuk, kösele gibi yükte ağır pahada hafif malların tartıldığı ve *yük* başına resim (*bac*) alındığı yerdir.

⁴¹ Bak. Anhegger-İnalçık, *Kanunnâme*, s. 41,44.

⁴² Kraeplitz neşri, MOG, I., s. 26, madde 31 ve s. 30, m.10.

Bursa'da *büyük-kantar* ve *küçük-kantar* olarak iki türlü kantar mukata'ası tesbit etmekteyiz. H. 890 / M. 1485 de *büyük-kantar* mukata'asına 170 bin, *küçük-kantar* mukata'asına 80 bin akçaya tâlip çıkmıştı. H. 892/M. 1487 tarihinde mukata'alar arasında boyaların kantar mukata'asına tâbi olduğunu görüyoruz; bu şüphesiz küçük-kantardır. *Büyük-kantar* hayvan vs. için kullanılırdı⁴³.

Mumhâne mukata'ası, şehirde mum imâli ve satışı inhisar ve imtiyazının iltizama verilmesinden elde edilen gelirdir⁴⁴. Devletin bakır, gümüş veya altın para basımı inhisarı keza mültezimlere (âmillere) verilirdi. Bu önemli konu üzerinde ileride ayrıca duracak ve vesikalar yayınlayacağız.

İpekten Tokat ve Bursa mîzanlarında olmak üzere iki defa *terâzû-resmî* (bac) alınırdı. Herhalde Fatih devri sonlarına ait olması lâzım gelen bir Bursa *İbrişim Yasağı*'nda⁴⁵, *terâzû-resmî* kaçakcılığını önlemek üzere alınmış tedbirleri görmekteyiz. Evvelâ ipek, Bursa'da ipek mîzanının bulunduğu muayyen bir kervansaraya getirilecektir. Satıştan ve resmi ödenmeden evvel başka bir tarafa götürülmesi yasaktır. Burada simsarın izni olmadan ipek satışı yapmak veya ipeği cendereye sarmak keza memnudur. Resmin tamamen ödendiğine dair simsarın tasdiki olmadan ipeğin sahibi kervansarayı terk edemez. İpek, yalnız simsarın kontrolü altında bulunan terazide tartılabilir. Satış onun yaptığı tartı üzerinden yapılır. Bazı tüccarlar ağır gelsin diye ipeklerini ıslatmaktadırlar, simsar buna mâni olacaktır. Simsar tarafından yapılan resim tahsilâtını kontrol etmek vazifesi kethüdâya⁴⁶ aittir. Satış muameleleri her ikisi huzurunda yapılırdı. Satışa aracı olan dellâllar simsar tarafından tâyin olunur, kadı marifetile yine onun tarafından azl olunabilirlerdi. Dellâl, alandan ve satandan ayrıca *dellâliye* denilen bir resim alırdı⁴⁷.

Bazı Bursa tüccarları Tokat'ta ve Bursa'da iki yerde resim ödememek için Tokat'a kadar gidip İranlı bazirgânların getirdikleri ipeği orada almakta idiler⁴⁸. Buna karşı Bursa'ya kim getirirse getirsin

⁴³ Anhegger-İnalçık, s. 59-60.

⁴⁴ Anhegger-İnalçık, s. 56.

⁴⁵ Anhegger-İnalçık, s. 41-43

⁴⁶ Kethüdâ hakkında bak. aynı eser, s. 35.

⁴⁷ Bu devre ait bir dellâllik kanunu için bak. aynı eser, s. 57-59.

⁴⁸ İpek Osmanlı ülkesine girmeden önce de ağır resimlere tâbi görünmektedir. Uzun Hasan'ın tedvin ettiği kanunlara göre Mardin'de "*Harîr yükü geçib gitse her*

ipek için iki resim ödenmesi mecburiyeti konmuştur. Bazan da tüccarlar, Tokat'tan Bursa'ya gelirken ipeğin bir kısmını yolda herhangi bir şekilde elden çıkarırlardı. Bu gibi suiistimalleri yapanların ipeklerinin devlet hazinesi için müsadere edilmesi aynı kanunda emredilmiştir.

Dışarıdan gelen ipek ve kumaştan *mîzân-resmî* (bac) dan başka ayrıca *gümrük* alınırdı. Fatih devrine ait eski bir Bursa gümrük kanununa göre ⁴⁹, müslüman, harâc-güzâr veya Venedik, Ceneviz, Sâkız ve başka yerlerden gelen yabancı tâcirler, getirip sattıkları kumaş için kıymet üzerinden, *ad valorem*, yüzde üç gümrük verirlerdi. Bu yabancılar (*Frenk*'ler) Bursa kumaşı alıp gittikleri takdirde bunun için de yüzde üç gümrük öderlerdi. Bu kumaşı yine Bursa'da satarlarsa gümrük ödemezlerdi. Bursa'da yeter derecede uzun zaman oturarak harâca tâbi olan Frenkler de, diğerleri gibi gümrük verirlerdi. Gümrükten eşya kaçırانların bu eşyası devlet hazinesi için müsadere edilirdi.

15. asır ikinci yarısında İstanbul gümrüğünde tatbik edilen değişik nisbetleri tesbit edebiliyoruz, ve aynı nisbetlerin Bursa'da da câri olduğunu tahmin ediyoruz. İstanbul gümrüğünde muhtelif tarihlerde yapılan değişiklikler şunlardır: Dışarıdan, kara veya deniz yolile getirilen Frenk kumaşı, ipek ve ipekli kumaş, kürk ve hububâtta yabancılar kıymet üzerinden yüzde 4, harâc-güzârlar yüzde 2, müslümanlar yüzde 1 öderlerdi ⁵⁰. 1476 da bu nisbetler yabancılar için yüzde 5, harâc-güzâr ve müslümanlar için yüzde 4 e çıkarılmıştı ⁵¹. II. Bayezid tahta çıkınca (1481) yalnız müslümanlar için gümrük yüzde 2 ye indirilmiştir. Bursa'dan İstanbul'a götürülen ipek ve Bursa kumaşından da İstanbul'da aynı gümrükler alınmakta idi.

Bursa şer'îye sicillerinde ve umumi mukata'a defterlerinde ⁵² mukata'a mukavelelerine ait kayıtlardan öğreniyoruz ki, Bursa'da zamanla bazı mukata'alar artmış, bazıları azalmıştır.

yükünden üçyüz Osmânî akça bâc-i ubûr alınur imiş." (Barkan, s. 161). Mardin üzerinden geçen ipek Haleb'e gidiyordu. Krş. yukarıda not 17.

⁴⁹ Anhegger-İnalçık, s. 40-41.

⁵⁰ Aynı eser, s. 78-79.

⁵¹ Aynı eser, XXI.

⁵² Fatih devrinde mukata'alar için bilhassa şu defterler en mühim kaynaktır: Başvek. Arşivi, Maliye no. 7387, 6222, 176.

Yıl	Bursa kapanı m. akça	Bursa gümrüğü m. akça	Bursa mumhânesi m. akça
H. 872	210,000	—	—
H. 875	266,666	178,333	—
H. 878	233,333	120,000	—
H. 881	243,333	136,666	—
H. 883	243,333	136,666	20,666
H. 890	—	—	23,333
H. 892	—	—	23,333

H. 892 tarihli defterde Padişah hâsları arasına alınan mukata'alar meyanında bozahâne mukata'ası zikredilmemiştir. O zamanlar bir nevi kahvehâne vazifesi gören bozahâneler, devlet tarafından işletilir, daha doğrusu bir şahsa iltizama verilir. Bozahâne mukata'ası H. 884 yılında üç yıllığına 500 bin akça gibi büyük bir meblâğ tutuyordu. Keza H. 883 de 1200 altın floriye (1 altın=49 akça) mukata'aya verilen Bursa kumaş ölçücülüğü mukata'ası da defterde zikredilmemiştir.⁵³

Bursa mukata'alarından milletler-arası ticareti ilgilendiren gümrük ve mîzan mukata'alarının umumiyetle bir eksilme gösterdiğini tesbit etmekteyiz.

Bu rakamları daha iyi mânalandırabilmek için, 16. asırda Osmanlı İmparatorluğunda Halep ve Şam gibi en büyük ticaret şehirleriyle bir mukayese yapmak yerinde olur. Halep'te II. Selim devrinde ipek mîzanı mukata'ası yılda 400 bin akça idi⁵⁴. H. 926 da bakır para mukata'ası yılda 30 bin akça, Efrenc gümrüğü mukata'ası ancak 20 bin akça idi. Bütün mukata'alar yekûnu (vakıflar hâric) 935.190 akça idi (Bursa'da H. 892 de yekûn 3 milyon 1664 akça). Şam'a gelince, şehrin gümrüğü H. 935 yılında⁵⁵ 222 222 ve ipek mîzanı

⁵³ Mukata'a hakkında, Bursa sicillerinden mukata'alara ait vesikaları yayınlarken tafsilât vereceğiz. Burada kısaca işaret etmek lâzım gelirse, Osmanlılarda mukata'a umumiyetle iltizam mukavelesi, yahut iltizam konusu olan devlete ait gelir mânasına kullanılmaktadır. Abbâsiler devrinde de muhtelif mânalarda kullanılmakta idi. (bak. F. Lokkegaard, *Islamic Taxation*, Kopenhag, 1950, s. 108). O zaman mukata'adan umumi olarak mukavele, uzlaşma, şurût anlaşılıyordu. Keza bir bölgenin vergi işlerini üzerine alan kimsenin devlet hazinesine ödediği aidât mânasına da geliyordu. Mültezimle devlet arasında muayyen bir gelirin iltizamı üzerinde yapılan mukavele mefhumu mukata'anın esası olarak görünmektedir.

⁵⁴ Başvekâlet Arşivi (İstanbul), tapu def. no. 544.

⁵⁵ Başv. Arş. tapu def. no. 263, tarihi H. 955/M. 1548.

118 bin akça hesaplanmıştı. Bu rakamlar bize Bursa'yı, daha 15. asır ikinci yarısında Yakın-doğu'nun en mühim ticaret şehirleriyle kıyaslayabileceğimizi göstermektedir (16. asır ikinci yarısında Halep'te 12366, Bursa'da 12852 aile sayılmıştır)⁵⁶.

V. Bursa İpekli Sanayii.

Bursa, yalnız milletler-arası bir antrepo olmakla kalmamış, aynı zamanda istihsal hacmi geniş ve kalite itibarile yüksek bir ipekli sanayiinin merkezi olmuştur. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, 15. asır sonlarında Bursa'da bin kadar ipekli dokuma tezgâhı vardı.

Bu tarihlerde Bursa kumaş sanayii için elimizde en mühim vesika 1502 tarihli *Kanûnnâme-i İhtisâb-i Bursa*'dır⁵⁷. Bu mühim merkezde mamûlâtta ve fiyatlardaki değişikliği teftiş etmek üzere pâ-yitahttan bir müfettiş gönderilmiştir. Fatih S. Mehmed zamanındanberi vuku bulan değişiklikler "*hiç bir hırfette kanûn-i kadîmden eser*" kalmadığı şeklinde ifade edilmiştir. Ehl-i hırfet, Bursa'da başlıca üç çeşit ipekli kumaş, yani *kadife*, *kemha* ve *tafta* dokunduğunu ifade etmişlerdir. *Kadife*, yüzü havlı olup en ziyade ipek harcanan çeşittir. Türlü neveleri *kırmızı kadife* ile *müzehheb* (altın telli) *kakadife* olarak iki çeşitte toplanmaktadır. İyi kalite müzehheb kadifede yüz dirhem gümüşe bir miskal has frengî flori altını harcanmaktadır. Kadifelerde kalite tâyin olunurken bir dirhem kadifeye giren tel miktarı esas alınmaktadır. İyi kalite müzehheb kadifede bir dirhem kadifeye 40-50 tel girer. Kırmızı kadifede, Hindistan'dan ithal olunan pahalı lök kırmızısı, kumaşın kalitesini tâyin eden esaslı bir unsurdur. İkinci çeşit, *kemha*, yüzü düz, dokuyuştan desenli ağır ipeklidir. Çözüğüne yedi-sekiz bin tel girer. Bursa'da dokunan başlıca kemha neveleri *dolabî kemha*, *tâb-dihî kemha*, *yek-renk-kemhâ*, *gülistânî-kemhadır*. Üçüncü çeşit ipekli, yüzü düz ve parlak, fakat hafif, tafta çeşididir ki, o zaman başlıca neveleri *vale*, *mugrak vale*, *musannaf vale*, *çifte tafta*, *dühezârî tafta*, *yektâ taftadır*. Tafta neveleri de muayyen genişlikte ku-

⁵⁶ Halep nüfusu II. Selim devrine ait tahrir defterinde (Başv. Arşivi, tapu def. no. 544) 11226 hâne (aile) 1100 mücerred (bekâr) olarak tesbit olunmuştur. Bundan Müslüman hâne, 10770 ve mücerredler 1077, yahudiler 294 hâne 37 mücerred, Ermeniler 223 hane mücerredler 26 dır (yekûn aslında tutmuyor). Bursa nüfusu için yukarıda not 1. Bursa'da bu nüfusun 12.121 hanesi Müslim, 423 i Hıristiyan, 308 i Yahudidir.

⁵⁷ Ö. L. Barkan neşri, Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 7, s. 15-40.

maşa giren tel adedine göre ayrılır. *Dühezârtde* iki bin tel, *yektâda* bin tel vardır. İpekli kumaşın kalitesinde ehemmiyetli olan bir şey de, ipek telinin bükülü olup olmamasıdır. *Bürümcek*, telleri ziyadesile bükülü ipeklidir ve çok makbuldür.

Aynı ihtisâb kanununa göre, kadife imalile uğraşanlar, *kadifeciler*, *sabbâglar* (boyacılar) ve *hâmcılar* olarak muhtelif sanat gruplarına ayrılmışlardır. Kadifeciler, piyasa için imalâtı idare eden tüccarlardır. Bursa kadılarının tereke defterleri binlerce kadifecinin serveti, malzeme ve vasıtaları hakkında bizi aydınlatmaktadır⁵⁸. *Hâmcılar*, ipek mizanından ipeği alıp dokuyan zümredir. Kadifeciler, bu dokunan ipeği onlardan alır ve *sabbâglara* vererek istedikleri şekilde boyatırlardı⁵⁹. Kaide olarak lök boyası kullanmak gerekirdi, fakat pahalı olduğundan (okkası o zaman 95-100 akça) ucuz olan kızıl boya (okkası 2 akça) kullanılmağa başlamış ve kumaşların kalitesi bozulmuştur; müfettişin düzeltmek istediği başlıca hususlardan biri bu idi. Bu şahıslar hususî teşebbüs halinde bağımsız olarak çalışırlardı. Dokuma işinde umumiyetle esirler çalıştırılmaktadır⁶⁰. Kadifecilerin terekeleri arasında ekseriya bu kullara rastlanmaktadır. Bunlar, efendileri için muayyen bir zaman içinde muayyen miktarda kumaş dokuyarak o müddet sonunda hür olmak üzere mukavele yaparlardı ki, buna fikh dilile *mükâtebe* denmekte idi. Bursa sicillerinde böyle bir çok *mükâtebe* örnekleri görmekteyiz.

Bu muhtelif sanat erbâbının teşkilâtları hakkında vesikalar fazla malûmat ihtiva etmemektedir. Fakat ahilerin 15. asır ilk yarısında hâlâ büyük nüfuza sahip olduklarını gösteren bazı tarihî işaretler vardır. 1422 sonbaharında saltanat müddeisi Küçük Mustafa gelip Bursa'yı muhasaraya kasd ettiği zaman "*Bursa'nın uluları bunu işidib*

⁵⁸ Bu terekelerin mahiyeti hakkında bak. İktisat Fak. Mecmuası (İstanbul), XI, 1-4 (1953-94), s. 51-75.

⁵⁹ H. 893 tarihli tereke defterinde (Bursa şer'îye sicilleri, A 6/6, 53a) Murad'ın âzâdlısı boyacı Abdullah'ın terekesindeki eşya bu sanatta kullanılan malzeme hakkında bir fikir verebilir. Bu eşya arasında, tokmak, kazan, tezgâh kepçesi, tabla, terazi, havale, tekne, bakraç, tas, iplik, kızıl boya, hindî çivid, alaca çivid, şap, ot boya vardı. Bursa'da Batı Anadolu'dan gelen pamuklu bezler için de boyahâneler bulunduğunu, Bursa'da kumaş boyacılığının başlı başına bir sanayi teşkil ettiğini işaret edelim.

⁶⁰ Bak. İktisat Fak. Mecm., XI, 1-4, s. 58-59.

ilden akça devşirib yüz pâre kumaş dahi alıb Ahi Ya'kub'la Ahi Kadem'i gönderdiler." ⁶¹

İhtisâb kanunnâmesinin ortaya koyduğu gibi, Bursa'da kumaş imalâtı zaman zaman merkezden gönderilen müfettişler tarafından teftiş ve kumaşların muayyen vasıfları ve kullanılacak malzeme kanun ve nizâmat ile tesbit olunurdu. Devletin bu müdahalesi, sadece hileye mâni olmak gibi şer'î *hisbe* vazifeleri cümlesinden sayılmakta idi. Kalite ve fiyatları kontrol, yani ihtisâb kanununun tatbiki, mahallî kadının vazife ve salâhiyetleri dairesinde idi. 1502 tarihli Bursa ihtisâb kanunundaki bazı kayıtlardan ⁶² Fatih S. Mehmed zamanında da böyle bir ihtisâb kanunnâmesi yapıldığını tesbit edebiliyoruz.

Bununla beraber malzemenin pahalılaşması ve fazla talep gibi iktisadî sebeplerle bu sıkı kaidelere karşı zamanla bazı yeni cereyanların galebe çaldığı görülmektedir. Şu misâl bilhassa dikkate değer: Bursa'da, 1477 denberi *Gülistânî kemha* işleyen bazı imalâtçılar, içindeki ipek miktarını azaltarak halkın kesesine daha uygun aşağı kalitede yeni bir çeşit çıkarmışlar ve piyasaya sürmüşlerdi. Esasen bazı çeşitlerin düşük kalite ile yeni bir ad altında piyasaya sürülmesi her devirde görülüyordu. Bu ucuz kemha piyasada çok rağbet gördü ve Padişah'ın gönderdiği müfettiş, tüccarın isteğiyle bu yeniliği kabul etmek zorunda kaldı. Keza ucuz boya kullanmak, tellerin bükümünden vazgeçmek, müzehhep kadifelerin altın miktarını azaltmak suretile daha aşağı kalitede kadifeler de yapılmaya başlanmıştı. Fakat bunlara müsaade olunmamıştır. Kaldı ki, bizzat Saray yüksek kalite Bursa kumaşlarının büyük alıcısı idi. ^{62a}

Bursa kumaş imalâtı herşeyden evvel iç-pazarın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu. Bursa tereke defterleri yüksek tabaka halk arasında bu kumaşların geniş ölçüde kullanıldığını ortaya koymaktadır ⁶³. Serveti, kıymetli kumaşlara yatırmak, diğer İslâm memleket-

⁶¹ Neşri, Fr. Taeschner neşri, I, s. 152.

⁶² Tarih Vesikal. Derg. sayı 7, s. 29, 31. Bizans'ta ipek sanayinin sıkı kontrol altında tutulduğu hakkında bak. R. S. Lopez, *Silk industry in the Byzantine empire*, *Speculum*, XX-1 (1945).

^{62a} İtalya'da da aynı tarihlerde halkın alabileceği ucuz ipekli sanayii meydana çıkıp süratle genişlemişti (F. E. de Roover, mez. makale). Bu durum Bursa ipek pazarını canlandırdığı gibi, orada ucuz ipekli imalâtını da teşvik etmiş olabilir.

⁶³ Bak. tereke defterleri için, İktisat Fak. Mec. XI, 1-4, s. 65-67.

lerinde olduğu gibi, Bursa'da da bir âdet olarak görünmektedir. Halk ucuz vâle ve tafta çeşitlerine rağbet ediyordu.

Sarayda kullanılan veya hediye verilen kumaşları gösteren resmî vesikalarda ve in'âm defterlerinde Bursa kadife ve kemhaları en değerli ve pahalı kumaşlar arasında mühim bir yer tutmaktadır. Fatih S. Mehmed'in bize kadar gelen elbiselerinden ikisi Bursa kadifesinden yapılmıştır⁶⁴. 1483 de Venedik elçisine hediye edilen kumaşlar arasında muhtelif cins Bursa kadifeleri ve Bursa kemhaları (*kadife-i çatma-i Bursa müzehheb, kadife-i müzehheb-i benek-i Bursa, kemha-i Bursa*) dahildi. 1503-1526 yıllarına ait mühim bir in'âmât defterinde⁶⁵, muhtelif hükümdarlara gönderilen, Padişah'ın akrabalarına, elçilere ve devlet büyüklerine verilen hediyeler arasında Bursa kadife ve kemhaları büyük bir yekûn tutmaktadır (bunlarda Amasya kırmızı kemhası da zikredilmiştir; cenup ipek yolu üzerindeki şehirlerde, meselâ Mardin de de, eskidenberi faal bir ipek sanayii yerleşmiş bulunuyordu). Bu defterdeki bir karar bilhassa dikkati çekmektedir. Deniyor ki: “*Bundan evvel merhûm Hudâvendigâr (II. Bayezid) zamanında kızlarına ve oğlu kızlarına ve kızı kızlarına ve oğlu analarına yıldan yıla vâki olan in'âmıdır ki, zıkr olunur: Merhûm Hudâvendigâr kızlarına on beşer bin akça ile dörder tonluk (elbiselik) frengî kumaş ve ikişer tonluk Bursa kumaşile iki tahta sammur verilir idi...*”

Bu vesikalarda en çok adı geçen Bursa kadifeleri renk ve motiflerine göre şu çeşitlere ayrılıyordu: Alaca Bursa kadifesi, kırmızı, yeşil, bal-rengi Bursa kadifeleri, çatma Bursa kadifesi, müzehheb Bursa kadifesi, müzehheb çatma Bursa kadifesi, Bursa benekî kadifesi, Bursa munakkaş kadifesi.

Bursa'dan Saray için kumaş mübâyaası, Bursa kadısı ve hâssa harc-emîni vasıtasile yapılırdı⁶⁶. Hâssa harc-emîni, merkezden gönderilen havâlelerle Bursa'daki mukata'alardan para sağlar ve kumaşı bununla satın alırdı. Bu muâmeleler Bursa kadısının nezaret ve bilgisi dahilinde yapıldığından şer'îye sicillerinde buna dair bir çok vesâik bulmaktayız.

⁶⁴ Bak. Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve kadifeleri*, levha V, VI. Bir varidât ve masarîfât defterinde (H. 954-55, Başv. Arş. Maliye 117) saray için 713589 akçalık mütenevi kumaş, 52150 akçalık mütenevi çuha ve 975 akçalık Hindî Alaca alındığını görüyoruz.

⁶⁵ İstanbul Belediye kütüphanesi, Cevdet yazmaları, o.71.

⁶⁶ Anhegger-İnalçık, *Kanûnnâme*, s. 35-36.

Bursa'da başka yerlere mahsus kumaşların da imâl edildiğine dair vesikalar vardır. 1518 de Bursa'da Saray için kefevî kemha satın alınmıştır⁶⁷.

1501 tarihine doğru Bursa'da faaliyette bulunan Floransa'lı ajan Maringhi'nin raporları göstermektedir ki, Floransa'da Bursa ipeklileri çok makbul bir kumaş olarak aranmakta idi. O, 4 Mayıs 1501 tarihli mektubunda diyor ki: "*Aynı hâmil ile size fevkalâde bir parça Bursa kumaşı gönderiyorum, bunu Ser Pacie Banbelli'ye verirsiniz, kendisi bana bunu bir müddet önce ısmarlamıştı. Fiyatı 180 akça yani 3 duka ve 8 grossi'dir*"⁶⁸. Maringhi 1501 kışında Bursa'dan eyi kâr getireceğini yazarak Floransa'ya muhelif renk ve nakışta bir miktar *satın* (atlas) ile *damask* (kemha) gönderdi⁶⁹. Bununla beraber bu mektuplardan anlıyoruz ki, İtalyan tüccarları kâr sağladığı halde Bursa kumaşından yeter derecede alamıyorlardı ve herhalde bu madde Ankara sofı gibi geniş ölçüde ticaret konusu olamıyordu⁷⁰. Fakat herhalde Avrupa saraylarında ve bilhassa yüksek rühbanın âyin elbiselerinde Bursa ipekli kumaşları, Şark'ın diğer kıymetli ve nâdir kumaşları arasında seçkin bir yer almış bulunuyordu. Bursa kumaşları, bilhassa Yezd ve Herât'ta dokunan ipeklilerle dünyaca tanınmış eski bir ipekli sanayiine sahip İran'da ve meşhur Şam, Halep, İskenderiye ipeklilerini çıkaran Arap memleketlerinde dahi aranmakta idi. 1507 de İran'ı dolaşmış olan bir batılı seyyah, Tebriz'de Bursa kumaşlarına işaret etmiştir⁷¹. Yavuz Selim'in Çaldıran zaferinden sonra Tebriz'de Şah'ın sarayından aldığı ganimet eşyası arasında Bursa kumaşından yapılmış 91 takım elbise bulunuyordu⁷². Bursa kadı sicillerinde Bursa kumaşı satın alan bir çok Acem (İranlı) tâcire rastlıyoruz. 16. asıra ait Doğu-Anadolu Osmanlı bac kanunlarında Bursa kumaşları sık sık zikredilmektedir⁷³.

⁶⁷ Tahsin Öz, mezkûr eser, s. 49. Fakat orada *keferî kemha* yerine *kefevî kemha* olmalıdır. Kefe ipeklileri bütün Yakın-Doğu'da meşhurdu. Karş. A n h e g g e r - İ n a l c ı k, mez. eser, s. 49.

⁶⁸ Richards, mez. eser, s. 88.

⁶⁹ Aynı eser, s. 156.

⁷⁰ Karş. Heyd, mez. eser, II, s. 709. Ona göre Avrupa'da genişleyen ipekli istihali Doğu'dan ithalâtı azaltmıştır.

⁷¹ *A Narrative of Italian travels in Persia*, ed. M. Grey, Hakluyt Society, Londra 1873, s. 173.

⁷² T. Öz, mez. eser, 42; Topkapı S. M. Arş., vesika no. D. 5738.

⁷³ Bak. yukarıda not 32.

Doğu-Anadolu'nun Osmanlılar tarafından zaptı, Bursa kumaşları için bu tarafta geniş bir pazar sağlamış görünmektedir.

Unutmamalıdır ki, bu devirde dahi Frenk ipekli kumaşları Osmanlı sarayında, Bursa'da, Anadolu ve İran'da geniş ölçüde kullanılan makbul bir meta idi. 14. asır ortalarına ait *Resālā-ye Falakiyyā*'de⁷⁴ ve 15. asır Bursa şer'îye sicillerinde frenk kadifeleri, frengî atlaslar ve frengî münakkaş kemhalar zikredilir. 1478 de Bursa tâcirleri Frenk Piyero'dan ipek karşılığında mühim miktarda frengî kadife ve atlas almışlardı. Floransa'da *Arte di Seta* (ipek loncası) 12. asır sonlarında meydana çıkmış, fakat ancak 15. asırda *Arte di Lana* kadar ehemmiyet kazanmıştı. İtalyan ipek sanayii çok geçmeden Şark kemhalarını kopya ettiği gibi Bursa ipeklilerini de renk ve desen bakımından muvaffakiyetle taklide başladı⁷⁵. Bununla beraber 16. asırda da Bursa ipekli kumaşı, Avrupa ipeklileriyle muvaffakiyetle rekabet edecek bir seviyede idi. Fakat aynı asırda Avrupa'da merkantilist zihniyet millî ekonomilere hakim olurken, Osmanlıların ihrâcattan gümrük alan, istihsalı ve ihrâcâtı mahdut çerçevede bırakan ve kapitülasyonlarla memleket ticaretini Avrupalıların keyfine terk eden Ortaçağ usûllerinden ayrılması, Osmanlı sanayi merkezlerini bir ham madde pazarı durumuna düşürmekte gecikmeyecektir. Öyle görünüyor ki, Orta-Doğu'nun inhitatında, müstevli bir iktisadî sistemle hareket eden merkantilist Avrupa karşısında ananevî iktisadî zihniyete ve ticaret politikasına bağlı kalmanın rolü zannedildiğinden daha mühimdir⁷⁶.

⁷⁴ W. Hinz neşri, Wiesbaden 1952, s. 14.

⁷⁵ Wace'nin T. Öz'ün mezkûr eserine yazdığı mukaddime, s. 3.

⁷⁶ F. Sabri Ülgener, *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*, İst. 1951.

BURSA ŞER'İYE SİCİL DEFTERİ

No. A 3/3 *

VESİKA I.

Beğlik ipeklerin satışı hakkında, Safer 883/ Mayıs 1478, v.1 a.

سبب تحرير حجت و باعث تقرير نجيحت اولدرکيم بوندن اقدم مولانا
مصلح الدين¹ دام فضله وزاد عزه خدمتلر نه بونده بروساده قاضي ايکن
عتبه عزت پناهدن حکم همایون وارد اولوب مضمون منيفنده بروساده اولان
بکلك ايپکلى صاتوب آقچه سن الوب قپومه تسليم ايده سز ديو بيورلمش ايمش
انلر دخى حکم واجب الامتثاله امتثال ايدوب اول بکلك ايپکن دارنده مکتوب
اسكى عسس باشى خواجه سنانه آلتى بيک اكيوز اللى آلتى آقچيه لدره سى
آتمش سکز آقچه دن طقسان ايکى لدره استر آبادى ايپک صاعمشلر ايمش
الحالة هذه مذکور خواجه سنان مبلغ مذکور بی قصور بزه و مفخر الامراء
والاکابر حمزه بک¹ خدمتلرينه تسليم ايلدى حرر ذلك فى تاريخ مذکور
(صفر ۸۸۳)

شهود الحال : حمزه بن الوان و محمد بن حاجى محمود و يوسف بن عبدالله العتيق
و على بن عبدالله العتيق و مولانا محى الدين الفقير¹

مذکور ايپکن خواجه لطفى بن سيدى و عبدالله چلبى بن خواجه لطفى
و طولجى (؟) محمود نام کمسنه لره دخى اكيوز اللى يدى بچق لدره ايپک
صاعمشلر ايمش لدره سى آتمش سکز (iki kelime aşınmış) اون يدى بيک

* Bu defter için bak. Belle ten, no.44, s. 693.

¹ Muslihüddin Mustafa b. Hoca Sinanüddin Yusuf, Hoca-zâde lâkabiyle meşhur olan büyük Osmanlı âlimidir. Babası, Bursa'nın büyük tüccarlarından. Bursa kadılığından kadiasker olmuş ve H. 893 de Bursa müftüsü iken ölmüştür. (bak. Şakâyık, Mecdi terc., s. 145-158). Hamza Bey, Bursa su - başısı idi. Muhid-din, Bursa kadısı Vildan Mehmed'dir.

بش یوز اون آقچیه الحاله هذه المذكورون خواجه لطفی و عبدالله چلبی و طولجی محمود مبلغ مذکور بی قصور آحمد بن خضر پاشایه و سوباشی حمزه بك خدمتلیرینه تسلیم اتدیله .

قره چلبی بن صوبلبان و یوسف بن عبدالله العتیق و محمد بن حاجی محمود
و حمزه بن الوان و یوسف بن عبدالله العتیق و محی الدین الفقیر

VESİKA 2.

Kumaş almak için Bursa mîzânı gelirinden elli bin akça havâlenin teslimi hakkında, Rebî'ülevvel evâilî 883 / Haziran 1478, v. 6.

سلطان محمد بن سلطان محمد خان² قبلندن بروسه میزانندن صالندان سالیانه قسطنندن قماش المتی ایچون اللی بیك اقچیه حوالیه کلان علی نام یکیت مجلس شرعه بالطوع والاختیار اقرار ادوب ایتدی کیم دارنده کان مکتوب بروسه میزاننه پادشاه جانبندن امین اولان محمود بن عبدالله النندن و میزانی عمله دوتان خواجه صاتی بك والیاسک امینلری عبدالله النندن اول اللی بیك اقچیه بی قصور مذکور ایشک قسطنندن الدوم و قبض اتدوم دیو مذکوران محمود و عبدالله دخی مذکور علی سابقا ذکر اولن اقرارنده مواجه اولوب تصدیق اتدیله حرره ذلك وجرى و اشهد علیه فی اوایل اول الربیعین من شهر سنة ٨٨٣

شهود الحال: مولانا علی بن خواجه مصلح الدین و اسمحاق بن عبدالله العتیق و حمزه بن الوان و بالی بن علی.

² Bu şüphesiz kâtibin bir hatasıdır. Bu tarihte Fatih'in iki şehzâdesi, Bayezid ve Cem hayatta idiler. Bayezid'in mîzân mukata'sından saliyânesi olduğunu biliyoruz.

VESİKA 3.

Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret için Osmanlı memleketine gönderdiği vekillerinden birinin ölümü ve bıraktığı mallar hakkında, Cemâzîyelâhîr evâli, 883/Eylül ortaları 1478, v. 17. (Bak. Foto 1).

سبب تحریر اولدرکیم ملک التجار و افتخار الابرار خواجه محمود کوان³
 زین العابدین اوغلی خواجه علی نام کسنه³ وکیل نصب ادوب محمد اوغلی
 عبدالعزیز نام کسنه³ دخی بله قوشوب تجارة ایچون دیار رومه ارسال اتمش
 ایتمش و مذکور خواجه علی مذکور عبدالعزیزه مذکور خواجه محمود کوان
 تجارة ایچون ویردوکی اقسه دن صاتمق ایچون سکز یوز یتمش یدی پاره
 قوماش تسلیم اتمش و کندوسی روم ایلنه کتمش و مذکور عبدالعزیز مذکور
 خواجه علی غاییده ایکن آخرته انتقال ایلیوب النده اولن جمله متروکات
 یازلوب ضبط اولندی ایدی صکره مذکور خواجه علی دعوی ایدوب ابتدی کیم
 مذکور متوفی عبدالعزیز النده بولنوب یازولان قاشلر مذکور خواجه محمود
 بکا تجارة ایچون ویردوکی قاشدن در دیوومذکور متوفی عبدالعزیزک قیزی فاطمه
 قبل شرعدن وصی نصب اولن علی اوغلی محمود یوزنه و پادشاه طرفندن ضابط
 بیت المال اولن مولانا محی الدین یوزنه غب الاستشهاد مولانا محی الدین بن محمد
 و خواجه عبدالله بن محمد و خواجه محمد بن قاسم مذکور خواجه علینک
 دعواسنه موافق شهادت اتدیلر حرر ذلك فی تاریخ مذکور

(۸۸۳ جمادی الاخر)

شهود الحال : مولانا محی الدین الفقیه و مولانا جعفر الفقیه و اسحق بن
 یوسف و حاجی سنان بن عبدالله العتیق و جمع کثیر من المسلمین

³ Aslen Gîlân'lı olup sonra Hindistan'da Behmenilerin veziri olan *Melikü't-tüccâr* Mahmud Gâvân (1405-1481) Hindistan tarihinde büyük bir yer tutar. Büyük bir devlet adamı, tanınmış bir münşi ve müteşebbis bir iş adamı idi (bak. Journal of The Asiatic Society of Bengal, vol. no. 2, 1935). Münşeâtında Osmanlı'lara gönderilmiş mektublar vardır. Bursa'da ticarî faaliyeti hakkında keza bak. Vesika no. 12 ve 40.

VESİKA 4.

Ölen Floransa'lı Piyero b. Aleş'in (Piero b. Alessio) muhalledatı üzerinde Genevizli Zancakomi b. Lorinc'in (Sangiacomini b. Lorenzo) vasi tayin olunması, 20 Receb 883/19 Ekim 1478.

هذا ذكر ما نصب الحاكم الموقع اعلاه مدالله ظله العالی وعلاه زنجنا قَوْمِي بن لُورِنَج الجنوزي⁴ وصياً على مَخْلَفَات پيرو بن الِشْ المتوفى الكَمُرْتُونِي بتحصيل ديونه الكاينة على ذم الناس ايباءً صحيحاً شرعياً مقبولاً من قبل الموصى المذكور حرر ذلك في عشرين رجب سنة ٨٨٣

VESİKA 5.

Beylik ipek satışından kalan borcun ödenmesi hakkında, 15 Ramazan 883 /10 Aralık 1478, v. 31.

سبب تحرير اولدركي اخي حسن اوغلي اخي عمر نام كمسنه مولانا مصلح الدين دام فضله بونده بروسه ده قاضي ايكن صاتدوقلرى بلكك ايبكدن لدرهسى التمش سكر اچه حساني اوزرينه اون سكر بيك يوز بيش اچه اكيوز التمش التي لدره ايبك صاتون المش ايمش⁵ ومذكور اخي عمر مبلغ المذكور دن اون اوج بيك درت يوز قرق بيش اچه سن تسليم ادوب باقى درت بيك التي يوز التمش اچه سن تسليم اتمدين قاجوب شهر دن كتدوكي ايجون يحي ادلو بوغداي اكلو چتوق قاشلو قره كوزلو اورته بويلى ارناود اصللو قولى مولانا حاكم موقع اعلاه اذنبيله ومفخر الامراء والاكابر سوباشى حمزه بك معرفتيله استيفاء دين پادشاهى ايجون مجالس طالبين ومخافل راسحين اراسنده بيع من يزيد اولنوب تمام بهاسنه چقدوغندن صكره عرب محمد اوغلي على به اولوقت بيك اكيوز يتمش بيش اچه صاتلوب

⁴ Bu Genevizli tâcirin, H. 884 Cemâziyelevvelinde Bursa'da Hoca Muhiddin'den Ankara sofı alırken bir daha adı geçer.

⁵ Yekûn 18088 akça olması gerek. krş. vesika 1.

اچچهسی بی قصور النوب مذکور موصوف غلام مذکور علیه تسلیم اولندی
حرر ذلك وجرى فی ۱۵ رمضان سنه ۸۸۳

VESİKA 6.

İki Frenk tâciri arasında alacak davası, Ramazan 883/Aralık 1478, v.36 a.
(Bak. Foto II).

سبب تحریر اولدرکیم الکسندروز اوغلی فلبو نام افرنج مجلس شرعه
بالاختیار اقرار و اعتراف ایتدی کیم دارنده مکتوب پیرو اوغلی غراردو نام
فرنکه کفالت جهتندن و غیرندن سکسن یدی بیک سکزیوز طقسان آچه
بورجوم وارد دیدی اما مذکور غراردو ایله دخی حسابوم و کتابم وارد
دیدى مذکور غراردو جواب ویروب ایتدی کیم بنوم آچه مذکور
فلبو اوزرنده طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی اچه در دیدی ایله اولسه
مذکور لروک حسابلرین کورمک ایچون فرنتون طایفه سندن انتون اوغلی یوناردو
و استفا اوغلی انتون و فرنتون طایفه سندن بنادید بن انتون و سروسد (؟)
بن فرنچشمو نام درت نفر فرنکلر⁶ حکم نصب اولندیلر انلر دخی مذکور لروک
ارالرنده حسابلرین و کتابلرین کورجک مذکور غراردونک مذکور فلبو
اوزرنده طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی اچه الیم وحفی
ظاهر اولمش مذکور فلبودن بونلروک اتدوکلری حساببه قناعت ادرمن
دنیلدی دخی مذکور فلبو اقرار ادوب ایتدی کیم مذکور لر اتدوکی حساببه
و کتابه قناعت اتدوم مذکور غراردویه طوقسان یدی بیک بشیوز یتمش اکی
اچه بورجوم وارد دیدی اما بنوم دخی مذکور فلبو قاتنده انده غلاطه ده بکرم بر
پاستو فلور دین چوقه و ... چوقه (dört beş kelime silik) وار دیدی
مذکور (alt tarafı silik ve kopuk) (رمضان ۸۸۳)

⁶ Bu İtalyan tâcirlarını H. 884 ve 885 yıllarında Bursa'da *Çuha* (yünlü kumaş) ticaretilerine meşgul buluyoruz.

VESİKA 7.

Osmanlı tâcirlerinin İtalyan tâcirlerinden aldıkları yün kumaş bedeli için yaptıkları senet, 24 Ramazan 883/19 Aralık 1478, v. 46 (Bak. Foto 2).

شهد الحاج مصطفى بن الحاج محمد وقره كوز بن عبدالله بن لكريد بن فرنجشغو الفرنتوني على ذمة مصطفى بن لطفى البروسوى المتمكن بمحروسة استنبول من ثمن الجوق مبلغ ٣٤٠ و لذنوب بن پيرو الفرنتوني من ثمن الجوق على ذمة مصطفى المذكور مبلغ مأتين وخمسة وثلثين درهماً ولبناديد بن انتون الفرنتوني من ثمن الجوق مبلغ ستمائة وخمسة وتسعون درهماً شهادة صحيحة شرعية ثم وكلوا بقبض معهم ذنوب بن پيرو المذكور في ٢٤ رمضان ٨٨٣

شهود الحال : كمال الفقيه ويوسف بن عبدالله العتيق
واسحق بن عبدالله العتيق

VESİKA 8.

Hoca Sadreddin Şâmî'nin Bursa'da vefat eden Floransa'lı Aleş oğlu Piyero (Alessio oğlu Piero)' dan alacağı hakkında, 6 Zilka'de 883 / 24 Ocak 1479, v. 39 b.

سبب تحرير اولدرکم خواجه صدرالدين شامى نك بونده بروسه ده وفات ايدن الش اوغلى پيروده ٨٦٠٠٠ آفچهسى وار ايمش ومذكور پيرونك دخى زانوبادشته بن جليان نام افرنجده⁷ آلمى وار ايمش وبرتو وتوبيك وآندر يا پچلومى صانت نام درت فرنكده نمقدار اليمى وار ايسه ميخال اوغلى ني قوله نام كافرہ تملك اتدى ديدى كيم مذكور لردن نمقدار تحصيل ايدرسه كندونك اولسون ديدى

⁷ Zano (Zani) Badišta (Battista?) veya Batışto, Galata'lı Ceneviz tâciri olup H. 896 sicillerinde de adı geçer (sicil def. A 8/8, 1 Rebi'ülevvel 896). krs. vesika 4.

حرره ذلك في ٦ ذى القعدة سنة ٨٨٣

شهود الحال : الياس بن محمد
 و محمد بن شيخ علي
 و حواجه عمر
 واسحق بن عبد الله العتيق
 و اياس بن عبد الله العتيق
 و حاجي نصوح

صدرالدين بن عبد الرحيم شامى ديدى كه پيرونك او درت كشي اوزرنده كه
 اليميرين نيقوليه تمليك اتمدم مذكور پيرو اوزرنده كه ٨٦٠٠٠ آقچه حقومك
 ٣٠٠٠٠ آقچه سندن و از كچدم پيرو اوزرنده ٥٦٠٠٠ آقچه حقم باقى قالدى
 ١٣ ذى القعدة ٨٨٣

VESİKA 9.

Antalya iskelesi gümrük âmili (mültezimi) Hacı Bayezid oğlu Hacı Nasûh'un Bursa'da alacakları hakkında, 4 Zilkâ'de 883/27 Ocak 1479, v. 43.

سبب تحرير اولدر كيم آطاليه اسكله سن دوتان حاجي بايزيد اوغلى حاجي
 نصوح قرمانلو على و خازن اوغلى شمس الدين نام كمسنه لرى ايل اوزرنده
 اولان آلپلرين جمع ايتمه و كيل نصب اتمش مذكورين و كيل لردخى
 مذكور موكل لرى آليندن ٢٢٧٢٠ نقد آقچه و ايكي اشرفى و اوچ فرنكى
 فلورى^٨ جمع ادوب مولانا ولدان افنديده^٩ امانت قومش لرى ايدى الحالة هذه
 مبلغ مذكور و اول بش فلورى مذكور حاجي نصوح مذكور مولانا الندن
 بى قصور تسليم اولندى و دخى انصارى قولى فارس نام خواجه نك مذكور
 حاجي نصوح سكر بهاس سندن و كمر و كدن ٦٤٨٥ آقچه بورجى وار ايمش
 مذكور فارس مبلغ مذكور مولانا ولدان افندى قاتنده امانت دوتوب مذكور

^٨ Bu tarihlerde Mısır Eşrefî altını 45-47 akça ve Frengî (Venedik) altını 47-49 akça idi.

^٩ Bursa kadılığından iki defa Kadıaskerliğe getirilen Vildan Mehmed efendi için bak. *Şakâyetk*, terc. s. 215-217; krş. yukarıda not 1.

دايننه تسليم ادهسز ديمش ايدى الحالة هذه اول ٦٤٨٥ آقچه دخى مذکور
 حاجى نصوح تسليم اولندى
 منها نقد آقچه ٥٣٠ اشرفى ١٥ افرنجى سکه ١٢ يکون ٦٤٨٥
 حرره ذلك وجرى فى ٤ ذى القعدة سنه ٨٨٣

شهود الحال : قواقلو دفتردار بدرالدين وشبلى زاده ومولانا زينل واعظ
 ومولانا محى الدين الفقيه ومولانا ناصرالدين الفقيه
 ويوسف بن عبدالله العتيق واسحق بن عبدالله العتيق
 ثبته له الفقير الكاتب

VESİKA 10.

Ölen Piyero b. Aleş (Piero b. Alessio)'in Galata'da oturan Bartolomi b. Sant üzerinde ipek bedeli olarak alacağı hakkında, 25 Zilka'de 883/17 Şubat 1479, v. 47 a. (Bak. Foto III).

شهد يوركى بن ميخال وفرانجشقو بن پيروبان لپيرو بن الش الافرنج
 المتوفى بمحروسة بروسه على برتلومى بن صانت الافرنج المتمكن الان بمحروسة
 غلاطه من ثمن الابرشيم الاسترابادى قدره الف ح ع م لدره ابريشمدر
 (öyle!) بهرلدره فى ٦١ مبلغ ٦٧٢٠٠¹⁰ فانهى ما فيه الى المولى الحاكم
 بمحروسة غلاطه¹¹

مولانا كمال حسام بن محمود وسيدى بن عبدالله العتيق
 والحاج على بن منصور

¹⁰ Yekün yanlış.

¹¹ Karşıla Vesika 8.

VESİKA II.

Beylik altın almak için galle pazarı mukata'asından para alınması, Muharrem 884 / Nisan 1479, v. 73 b.

سبب تحریر حجت اولدرکی محروسه' بروسه نك غله بازارین اوچ یله اوچیوز الی بیك آقچیه مقاطعیه طوتان خواجه صاتی قولى سلیمان وکاتب شهاب الدین قولى حضر مذکور ایشك قسطندن حکم همایون موجیبه بکلك التون آلتق ایچون مولانا حاکم موقع اعلاہ دام فضلہ و علاہ خدمتارینه جمعاً یتمش بیك آقچه تسلیم ایلا دیلر مشارالیه مولانا خدمتاری دخی مبلغ مذکور نی قصور آلوب بکلك ایچون آلنان التون بهاسنه تسلیم اتدیلر. محرم ۸۸۴

VESİKA 12.

Hintli tâcir Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret eşyasile Osmanlı ülkesine göndermiş olduğu dört vekilinden birinin ölümünden önce yaptığı ikrar ve ölümünden sonra yapılacak muamele hakkında Sultana gönderilen yazı, 25 Muharrem 884 / 19 Nisan 1479, v. 78 b. (Bak. Foto IV).

دولت اشکنه معروض اولن اولدرکی محمود کوآن نام هندوستانی خواجه کیم خواجه جهان دیمک ایله معروف ایمش فقیه محمد و شمس الدین و مجد الدین و عبدالله نام درت نفر کسنه لری کندو یرینه وکیل نصب ادوب بونده انواع اقشه و امتعه و یروب روم دیارینه تجارة آتمکه ارسال آتمش ایمش و کلاء مذکورون دخی اول کندولره تسلیم اولنان قماشلری و متاعلری الوب دیار رومه کلورکن مذکور شمس الدین عربستان دیارنده وفات ایلامش باقی اوچ نفر بونده بروسه به کلمش لر طوروب بیع و شرا و تجارة ادرکن اشبو محرم اینک یکریم دردنچی کونی جمعه کون مذکور فقیه احمد¹² داخی محمود پاشا کاربان سراینده بقاء مجلس باد اخرته انتقال ایلدی و مذکور متوفی فقیه محمد خسته یاتورکن مسلمانلردن جمع کثیر حضورنه دعوت ادوب بعده حاضر اولن جماعتی اشهاد ادوب ایتمش کیم مذکور خواجه جهانک جمیع مالنه ورزقنه

بن نیجه وکیل ایسم اشبوچا مذکورین مجدالدین و عبدالله انلر دخی ایله وکیل لردر دیمش وکندو یرینه خواجه بدرالدین بن مبارکشاه کیلان، نام خواجه ناظر نصب ایلامش و وکلاء مذکورون بونده بروسیه کللدن برو موکل لری خواجه جهانته متعلق اولان مال اقمشه دن و غیرندن نه وارسه بر غیرى حجره ده طورر ایمش (اوچنک)¹² کندولرک رزقندن ممتاز ایمش حاجت اولدوغی وقت اوچنک اتقاقیله امور مصلحت نه ایسه کوروب کیرو قفل اوروب مهرلرلر ایمش و مذکور فقیه محمد خسته اولدوغی کبی همان مذکور خواجه نك رزقی اولدوغی حجره یه بر نیجه یردن دخی قفل اوروب اوزرینه بر نیجه مهر ایلامش وفات اتدوکی وقت فقیر دعاجیه اعلام اولندی پادشاهک بیت المالجیلری ایله و بیت المال ناظرینک ادمیسی و بونلردن مسلمانلردن معتمد کمنه لر ایله اوزرینه وارلوب اول وفات ایلین مذکور فقیه محمد دخی حجره سندن چقارلوب دفن اتدرلدی وانک دخی حجره سنه محکم قفل اورلدی و بر نیجه یرندن مهرلندی و اول اولدن مقفل و مختوم اولن حجره نك میری نامنه تکرار مهرلری اورلدی الحاله هذه اول ایکی حجره نك اکسی دخی مهرلو و مقفل در و مذکور متوفی فقیه احمد¹² اشهاد اجلی ایچون احضار اتدوکی مسلمانلردن خواجه عمر بن محمد چلبی و خواجه ولی بن لطف الله و خواجه مصلح الدین بن محمد و خواجه شمس الدین محمود و بونلردن غیرى جمع کثیر مذکور فقیه محمد وجه مذکور اوزرینه اقرار اتدوکنه و مذکور خواجه بدرالدینی ناظر نصب اتدوکنه شهادت اتدیله ایله اولسه کیفیت حال ثبت اولنوب دعا نامه دولت اشکنه عرض اولندی باقی فرمان رای عالیه مفوضدر

¹² Mehmed olacak.

¹³ Satır üstünde ilâve.

VESİKA 13.

Françesko (Francesco) b. Krko (?) ile Yusuf arasında bir alacak meselesi hakkında, 27 Rebi'ülevvel 884/19 Haziran 1479, v. 106 a.

سبب تحریر اولدرکی فرنچشقو بن کرقو نام افرنجک عرب اوغلی آزادهسی یوسف نام کمسنه اوزرنده قرض حسن واجرة سفینه بقیه سندن اون طقوز بیک بشیوز آقچه آلمی وار ایمش اصلی قرق طقوز بیک بشیوز آقچه ایمش مذکور فرنچشقو باقی قلان مبلغ مذکورک قبضنه دارنده مکتوب لویز اوغلی لوک نام افرنجی وکیل نصب آتمش مذکور حاجی یوسف دخی مبلغ مذکوردن بیک بشیوز آقچه سنی تسلیم ادوب اون سکز بیک آقچه باقی قالمش و مذکور حاجی یوسفک مذکور فرنچشقو قاتنده اوتوز چوال حنا واکی دنک سناء مکی و بردنک ضمع و بردنک عود القرح و بردنک سورنجان و برقنطار نوبت شکر و یوز کوحله (؟) و درت دستی کابل مری و بیش دستی مری لیمون و تحمیناً اکیوز مد بغدادی رهن وار ایمش مودانیه ده ایمش الحاله هذه مذکور حاجی سنان¹⁴ مذکور وکیل لوک بن لویزه اذن واجازت و یردی کم ذکر اولان رهنلرولک اول اکیوز مد بغدادین ماعداسنی بونده بروسه یه کترب مذکور حاجی سنان دخی وکیل مذکور معرفتیه اول رهنلری صاتوب باقی قلان دیننی ادا ایلیه اذناً صحیحاً شرعیاً و بو ازره مذکورلوک حجت طلب اتدوکی ایچون کتب اولنوب انه و یرلدی ۲۷ ربیع الاول ۸۸۴

شهود الحال : پیری بن أحمد و أحمد بن محمد و یوسف بن داود
وزکریا بن منتشا

¹⁴ Hacı Sinanüddin Yusuf.

VESİKA 14.

Dınişk'ta vefat eden Yâr - Ahmed'in beytülmale kalan mirası hakkında, 9 Rebi'ülâhir 884/30 Haziran 1479, 113 a.

سبب تحریر اولدرکی بروساده واقع اولان بیت الماله پادشاه قبلندن ناظر اولان پیراخی اوغلی ارسلانیه مدرسی مولانا عبدالقادر مجلس شرعه اقرار ادوب ایتدیکیم محروسه دمشقه وفات ایلین احمد اوغلی یار احمدوک ترکه سندن بیت المال اولان نقد قرق بریک بیش یوز التمش برآقچه و حین قسمته بیک بیش یوز آقچه بهایه طو تلمش ترکه سنه وصی اولان علی اوغلی الحاج حسن الندن آلوب دولت اشکنه کوندردم دیدی

۹ ربیع الاخر ۸۸۴

VESİKA 15.

Debbag Yusuf'un Hoca Sinan'a ipek bedelinden borcu hakkında, Cemâziyevvel, 884/21 Temmuz - 19 Ağustos 1479, v. 127.

هذا ذکر ما اقر واعترف المدعو يوسف بن محمود الدباغ بان عليه وفي ذمته لخواجه الحاج سنان بن عبدالله العتيق مبلغ الف ومائتي درهم من ثمن الابریشيم المشتري المقبوض مؤجلاً في تاريخه الى سنة كاملة اقراراً صحیحاً شرعياً مصداقاً من قبله.

(۸۸۴ جمادی الاول)

VESİKA 16.

Benadid (Benedetto) b. Anton'un yünlü kumaş satışından çuhacı Yusuf'dan alacağı hakkında, 7 Cemâziyevvel 884/27 Temmuz 1479, v. 127.

اقر واعترف المدعو يوسف الجوقی عتيق حانمتای مزید بان عليه للمدعو بنادید بن انتون مبلغ الفین وثلاثه درهم مؤجلاً من تاريخه الى شهر واحد.

الف وثلاثمائة من ثمن الجوق والف من جهة القرض وكفل بالمبلغ سيدي محمود بن عوض والياس عتيق يوسف ثم اقر واعترف يوسف المذكور بان عليه للمدعو ذنوب بن پيرو مبلغ الفين وتسعمائة وسبعين درهماً من ثمن الجوق مؤجلاً من تاريخه الى ثلاثة اشهر وكفل بالمبلغ الكفيلان المذكور شهود الحال : يوسف بن حاجي وسيد محمد بن السيد احمد والحاج نصوح بن اسماعيل
٧ جمادى الاول ٨٨٤

VESİKA 17.

Şamlı Ömer'in Bursa kemhası satışından Hoca Sadreddin Şâmî'ye borcu hakkında, Cemâziyelevvel 884/21 Temmuz - 19 Ağustos 1479, v. 133.

اقر واعترف الحاج عمر بن الحاج احمد الشامى للخواجه صدرالدين الشامى بمبلغ اربعة الاف درهم ثلاثة آلاف من ثمن عشر قطع من الكمخاء البروساوى والف من جهة القرض الحسن مؤجلاً من تاريخه الى اربعة اشهر اقراراً صحيحاً شرعياً مصداقاً من قبله
شهود الحال : الحاج بكر بن عثمان القوافى والحاج حضر بن محمد
والحاج حسين بن حسن والحاج عثمان بن قاسم المؤذن
جمادى الاول ٨٨٤

VESİKA 18.

Mihal b. Todoró'nun Hoca Bahşâyîş'e Bursa munakkaş kadifesi satışından borcu hakkında, 1 Cemâziyelâhîr 884/ 20 Ağustos 1479, v. 148.

هذا ذكر ما اقر واعترف ميخال بن تودرو عن قريه كبرى تاشى بان عليه لخواجه بخشايش بن ايغوت مبلغ الف وستين وخمسة درهماً تسعائة من جهة القرض الحسن وباقيه من ثمن القטיפه المنقشة البروسه المقبوضة مؤجلاً من تاريخ الكتاب الى ثلاثة اشهر حرر فى غرة جمادى الاخر سنة ٨٨٤

VESİKA 19.

Floransa'lı Bartolomei'nin (Bartolomei) Hacı Ahmed'e sof satışından borcu hakkında, 4 Cemâzîyelâhir 884/ 23 Ağustos 1479, v. 145.

هذا ذكر ما اقر الحاج احمد بن پير محمد الجوقى بانه له على ذمة برتلوى بن كريز الافرنج الفرنتوى مبلغ اثنين وثلثين الف درهم وثلثمائة وسبعين درهماً من ثمن الصوف عدده مائة وتسع وخمسون قطعة وان المبلغ المذكور قد تقبض اليه من يده ولا يبقى ما عليه شى اصلاً وصدق اقراره بناديد بن انتون الوكيل
٤ جمادى الاخر ٨٨٤

VESİKA 20.

Bursa gümrüğünü mukata'aya (iltizama) alan Gelibolulu Mihayil oğlu İlyas ile eski mültezim Tireli Yahudi İlyas oğlu Musa arasındaki hesaplaşma hakkında, 23 Şa'ban 884 | 10 Kasım 1479, v.187 a.

سبب تحرير اولدر كيم سنه اثني وثمانين وثمانمائه ذى الحجه سى غره سندن اوج بيله دكين محروسه* بروسا كروكنى مقاطعيه دوتان كليبوليلى ميخايل اوغلى الياس مجلس شريعتده شيله اقرار واعتراف قلوب ايتدى كيم ذكر اولان تاريخ اچنده مذكور ايشى بندن اول متصرف اولان تيره لو الياس اوغلى يهودى موسى افتخار العلماء الكرام مختار الفضلاء الفخام مولانا ولدان دام فضله خدمتلىرینه خاصه خرج اجلى ايچون والتون آلق ايچون مذكور ايشك حاصلندن آلتمش بيك آقچه تسليم ادوب بونك اوزرينه مذكور مولانا ولدان خدمتلىرندن حجت شرعيه آلتمش ايمش صكره مذكور ايشى بن آرتيروب آلوب مذكور يهودى موسيدن متصرف اولدوغى آيلروك حسان وكتابن طلب ايدجك بكا حساب كوسترروب اول حجتى دخى بكا ويردى الوب واروب اول التمش بيك آقچه دولت اشكنده حسابه كچوردوم و بو ذكر اولان التمش بيك آقچه دن زياده مشاراليه مولانا ولدان خدمتلىرینه مذكور ايشك حاصلندن هيچ نسنه تسليم اولمىدى ديدى اقراراً صحيحاً شرعياً واعترافاً صريحاً مرعياً مذكور الياسى خواجه افندى وكالتله تصديق اتدى

VESİKA 21.

Şirazlı Hoca Hasan'ın Bursa kumaşı satışından Hoca Şemseddin'e ve Osman'a borcu hakkında, 13 Şevval 884/ 28 Aralık 1479.

هذا ذكر ما اقر الخواجه حسن بن كمال بن عماد الشيرازى بان عليه وفي ذمته لخواجه شمس الدين بن محمد و عثمان الحسن كيغ مبلغ عشرة آلاف تنكجه فضية سلطان شاه رخية¹⁵ مؤجلاً من تاريخه الى سبع اشهر متواليه من ثمن القماش البروساى اقراراً مصداقاً من قبله

۱۳ شوال ۸۸۴

VESİKA 22.

Gelibolu'lu İlyas b. Mihayil'in Londra ve Virvir (Wervicq ?) kumaşı bedeli olarak Yahudi Heskiya'ya borcu hakkında, 6 Ramazan 884/ 21 Kasım 1479, 198 a.

هذا ذكر ما اقر اعترف الياس بن ميخايل الكليبولى بان عليه وفي ذمته لحسكيا بن الياس اليهودى مبلغ ثمانية آلاف درهم من ثمن ستة قطعة من الجوق يقال لقطعها باستو^{15a} اربع قطعها منسوبة الى لوندوره اثنتا قطعها منسوبة الى ويروير والفان من القرض الحسن مؤجلاً من تاريخ الى 6 رمضان ۸۸۵
الحاج مصطفى بن محمد وعمر بن خليل واحمد بن محمد
ومحمود بن صالح وحسن بن ... وعيسى بن سلوى

VESİKA 23.

Bursa baharat kantarını iltizama almış olan Mehmed oğlu Mustafa'nın İskender'den alacağı hakkında, 22 Ramazan 884/ 7 Aralık 1479, 201 a.

سابقاً بروسهده اولان فلفل ونيل وعصفور قنطارين مقاطعيه دوتان محمد اوغلى صندوقى مصطفى اقرار قلوب ايتدى كيم دارنده مكتوب حسن

¹⁵ Bir şâhrûhî gümüş akça 6 Osmanlı akçası idi (Barkan, *Kanunlar*, I, s. 146).

^{15a} Bir Pastav yarım denktir (Prilozı, II, 71-72). Bir denge 50 top kumaş girer (Barkan, *Kanunlar*, I, s. 212).

اوغلی اسکندر اوزرنده بوزخانه اجاره سی بهاسندن بیک بیشوز آقچه حقوق وارایدی بیش یوز آقچه سنی اولده آلدوم ایدی بیک آقچم باقی قالدی الحاله هذه اول بیک آقچه دخی الوب حوالیه کلن مراد نام پادشاه اعظم قولنه تسلیم ایلدوم دیدی واوزرنده هیچ وجهله حقوق قالمادی دیدی وخاتونی عبدالله قزی دولت کفیل ایدی انده دخی حقوق قالمادی دیدی

۲۲ رمضان ۸۸۴

شهود الحال : مصطفی بن رمضان والحاج محمد بن بوستان
والحاج حسین بن حسن وپیری بن یوسف العتیق

VESİKA 24.

Orhan Padişah'ın Eski Bezzâzistanı'nın mukata'aya verilmesi hakkında, 4 Ramazan 884/19 Kasım 1479, 207 a.

سبب تحریر اولدرکم دده بالینک عبد مآذونی حسین اورخان پادشاهک اسکى بزاستان کاربان سراینی تاریخ کتابدن تمام بریله دکین اوتوز درت بیک بیش یوز آقچه مقاطعیه دوتدوم دیدی ومذکور دده بالی وابوبکر اوغلی سیدی علی ماله کفیل اولدیلمر

۴ رمضان ۸۸۴

VESİKA 25.

Ankara sabunhanelerini iltizama almış olan Galatalı Anton oğlu Skroz (?) un orada başkasının sabun satmasına mani olduğu hakkında, 8 Zilka'de 884/21 Ocak 1480, v. 222b.

محروسه آنقره صابونخانه لرین مقاطعیه دوتان آنتون اوغلی ثقروز عن غلاطه اقرار ادوب ایتدی کم دارنده مکتوب نیزی اوغلی آزاده سی خواجه حاجی فیروز آنقره هیه اون اوچ یوک¹⁶ صابون کترب اول اون اوچ یوک صابونی بنوم اذنسوز خفیه صاندوغی ایچون آقچه لرین الوب بکلک ادوب

¹⁶ Bu vesika kenarında "bir yük iki yüz kırk vakiyye" yazılıdır. Harîr yükü ise 61.5 Kg. idi (W. Hinz, *Islamische Masse*, s. 36).

مرواری اوغلی خواجه شیخ یاننده قومش ایدوم صکره اول اون اوج یوک صابونک اون یوکن ادم حاجی حمزه اوغلی پیری بتورمش و اوج یوکن داخی بنومله بتوروب مذکور شیخی قاتنده صابون بهاسندن نمقدار آقچه و ارسه بر آقچه یموب ویرسونلر دیدی مذکور ایله اولسه کیفیت حال آنقره قاضیسنه اعلام اولندی ۸ ذی القعدة ۸۸۴

احمد بن عبدالله العتیق و خواجه جعفر بن جمال شیر مرد عتیق¹⁷

VESİKA 26.

Bursa mizânından gelen hâsılâtın merkeze gönderilmesi hakkında, Zilkâ'de sonları 884/1480 Şubat ortaları, v. 225 a.

سبب تحریر اولدرکی درگاه معلادن حکم همایون وارد اولوب مضمون شریفنده شیمدیکیحالده درگاه معلامه مکتوب کوندروب بروسه میزانی¹⁸ محصولندن جمع اولمش حاضر یوز بیک آقچه وارد کرکدرکه اول حاضر اولان یوز بیک آقچه وحکم وارنجه داخی نه حاصل اولدی اونیداخی ضم ادوب بیقصور قاپومه کوندیره سز دیو امر اولنش امر شریفه امثال اولنوب اول یوز بیک صکره حاصل اولان یوز اللی بش بیک آقچه ضم اولنوب جمعاً اکی یوز اللی بیش بیک آقچه حاصل اولوب مذکور حوالیه کلان مراد ایله وبو خدمت ایچون ارسال اولان سلحدار مصطفی ایله وعامل مصلح الدین ایله دولت اشکینه [ارسال] اولندی

منها النقد آقچه : 220,540

افرنج سکه حسنه : 664 بها 30,212

سلطانیه سکه حسنه : 56 بها 2548

اشرفیه سکه : 40 بها 1700

حرر فی اواخر ذی القعدة

¹⁷ Sabun yasağı için bak. Anhegger-İnalçık, *Kanünnâme*, no. 50.

¹⁸ Bursa mizânı için bak. yukarıda s. 58.

VESİKA 27.

Borçlarını ödemededen kaçan Acem Şükrullah'ın bıraktığı ipek kuşakların satılıp borçlarının ödenmesi hakkında, 10 Muharrem 885/22 Mart 1480, 261 a.

سبب تحریر اولدرکی بروسا بیت المالن دوتان احمد بن حمزه اقرار ایدوب
ایتدیکم قزی اوغلی شکرالله نام عجم بونده بوساده کسدلو مولانا مصلح الدین¹⁹
قاضی ایکن بورجلی اولب صنوب شهردن چقمش کتمش وبونده بروساده
المالیق محله سننده بر کارخانه ده اوتوز طقوز عدد شهری قوشاق مشدودی
قالوب مذکور مولانا مصلح الدین اول مشدودلری مذکور شکرالله ک داینلری
خواجه عوض اوغلی محمود چلبی به²⁰ واسکی عسس باشی خواجه سنانه امر
ایدوب دوقوتدورک تمام اولسون صکره صایلوب ایچندن خرجی چیقاریلوب
باقیسی غربا اراسنده حصه اولونا دنمش ایمش مذکورلر داخی دوقوتدوروب
۱۵۴۳ [آقچه] صرف اتمش و ایچندن اون ایکی عدد قوشاغی چقاروب ۵۱۶۰
آقچه حاصل اولوب ایچندن خرجی ۱۵۴۳ آقچه در چقاروب آلمش باقی
۲۷ پاره قوشاق مذکوران داینلر قاتنده دورور ایمش و مذکور شکرالله
اوزرنده المالیق محله سی امامی مولانا سیدی احمدک دخی ۹۰۰۰ آقچه ثابت
آلیمی اولوب مذکور مولانا سیدی احمدک ترکه سی بیت المال اولدوغی جهندن
اول ۹۰۰۰ دینی اچون اول باقی قالان یکریم یدی قوشاق وصاتیلان
قوشاقلر بهاسندن باقی قالان اون سکز آقچه مذکوران محمود چلبی وخواجه سنان
الرنندن بی قصور الدوم دیدی مذکورلر داخی تصدیق اتدیلر ۱۰ محرم ۸۸۵
شهود الحال : مصطفی بن محمد والحاج خیرالدین عتیق قره سکید
وابراهیم بن عبدالله العتیق والسید محمود بن السید ابراهیم

¹⁹ Bursa ve İstanbul kadıliklarında bulunduktan sonra Fatih Mehmed'in son zamanında kadıasker olan Kesdelli yahut Kastelâni H. 901 (21.IX.1495 de başlar) de ölmüştür (bak. *Şakâ-yık*, terc., s. 161-166).

²⁰ Hacı İvaz Paşa'nın oğlu Mahmud Çelebi için bak. İstanbul, İktisat Fakültesi Mec., XI (1953-54), s. 60.

VESİKA 28.

Bursa gümrüğünü iltizamında tutan İlyas b. Mihayil'in havale ile para vermesi hakkında, Safer sonları 885/1480 Mayıs ortaları, v. 286 a.

سبب تحریر اولدرکی دارنده مکتوب محروسه' بروسه نك كمر وكن دوتان كلیبولی الیاس بن میخایل النندن مذکور ایشك قسطندن حوالیه کلان سلحدار مصطفی معرفتیه بوز مصالحی ایچون اشبو مبارک صفر آینك بکرم پیشنجی کونندن قرق اوچر آقچه حسابی اوزرینه یوز یتمش یدی اشرفی²¹ و اوچ یوز سکسان طقوز نقد آقچه الندی کم جمعاً حسابده سکز بیک آقچه اولور ایله اولسه بو وثیقه بر سبیل حجت [تحریر] اولنوب مذکور عامل وخواجه مصطفی طلباری ایله ویرلدی [اواخر صفر ۸۸۵]

VESİKA 29.

Bursa gümrüğü iltizamını Maryot adlı Efrenc elinden arttırma suretile tekrar alan İlyas'ın Maryot'tan alacağı hakkında, Safer 885/12 Nisan - 10 Mayıs 1480, v. 281 a.

سبب تحریر اولدرکی عتبه' علیادن حکم همایون وارد اولوب مضمون شریفنده شیمدکیحالده بروسا کمر وکنی دوتان الیاس درکاه معلامه کلوب بوندن اول بروسانك كمر وكن آلیجق ماریوت نام افرنج آرتروب الومدن الوب اوچ آی متصرف اولدقدن صکره تکرار آرتروب آلیجق سکز بیک یوز اون درت آقچه ویردی دیو بلدردی امدی مذکور ایش قسط الیوم اوزرنه اوچ آیده اوتوز بیک آقچه اولور اشته مذکور لری انده برابر کوندر دوم و بیوردوم که واردوغی کبی تفتیش ادهسز کورهسز مذکور ماریوت نه تسلیم ایتمش ایسه تمام بلدو کدن صکره اوزرنه قسط الیوم دن باقی نه فالورسه بی قصور قسط الیوم اوزرنه مذکور ماریوتدن حکم ادوب آلیویرهسز دیو أمر اولنش امر شریفه امثال اولنوب مذکوران الیاس و ماریوت مجلس شرعه

²¹ Eşrefî altın 26 no. vesikada 42.5 akşadır.

احضار اولنوب قضیه لری تفتیش اولندقده یوم القسط حسابی اوزرینه مذکور الیاسک مذکور ماریوت اوزرنده بیش بیک یوز یکرم آقچه حقی ظاهر اولدی ومبلغ مذکور حکم همایون موجبیله مذکور ماریوتدن مذکور الیاسه حکم اولندی ومحضر احمد نام کمسنیه حق سعی دیو اولدن طقوز یوز آقچه ویرلمش ایتمش اول طقوز یوز آقچه داخی مذکور ماریوتدن مذکور الیاسه حکم اولندی مذکور الیاس داخی مبلغین مذکورین الوب قبض اتدوکندن صکره اقرار ادوب ایتدی که مذکور ماریوت اوزرنده هیچ وجهله حقوق قالمادی ومذکور ماریوتله هیچ وجهله دعوام وخصومت یوقدر دیدی مذکور ماریوت دخی تصدیق اتدی (۸۸۵ صفر)

شهود الحال : الحاج نصوح بن اسمعیل والحاج مصطفی بن یوسف
 وپیری بن احمد والخواجه شمس الدین احمد بن محمد صوفی
 وحسین عتیق خضر

VESİKA 30.

Bezzâzistana kumaş ölçücülüğüne emîn tayini hakkında, 27 Safer 885/19 Mayıs 1480, v.287 a.

سبب تحریر اولدرکی محروسه بروسا احتسابن دوتان حصار بک اوغلی مصطفی چلبی اقرار ادوب ایتدی کم دارنده مکتوب الیاس اوغلی پیری [بی] ذکر اولنان تاریخده بزازستان قماش اولچوجلکنه امین نصب ایتمش ایدوم الحاله هذه مذکور پیری نك حسابن کتابن کورب نه حاصل اتدی ایسه بزه تسلیم اتدی دیدی اوزرنده نسیم قالمادی دیدی ۲۷ صفر ۸۸۵

VESİKA 31.

Marmara Denizi iskelelerine gümrük emini tayin olunan Yahudi Arslan'ın Bursa'da satılmak üzere getirilen Drama hâsları princinden aldığı gümrük hakkında, 12 Cemaziyelulâ 885/ 20 Temmuz 1480, v. 324 a.

سبب تحریر اولدر کی میخالیج و کلیوک و مودانیه و شیلی و از نکمید و قرشنلو و نکیده و فلوکرین و طاریجی و پندیك و سکی اسکله لری کهر و کته پادشاه قبلندن امین اولان یهودی ارسلان اقرار ادوب ایتدی کم روم ایلنده درامه حاصلرین مقاطعیه دوتان باجدار خیرالدینک آدمیلری حاملان مکتوب اسکندر و محمود بونده کلیوک اسکله سنه بورسده صاتلمق ایچون استانبول مدی ایله یوز قرق بیش مد پرنج کتور مشلر ایدی مذکور پرنج دن عادت اوزرینه بیش یوز یکرم اکی آقچه کمرک آلدیم دیدی
۲ جمادی الاولی ۸۸۵

و دخی مذکور امین اقرار ادوب ایتدی کی روم ایلنده یروسنک (؟) ارغی چلتو کین مقاطعیه دوتان یاعی (؟) اوغلی بالی بک آدمیسی مصطفی مذکور ایشک حاصلندن بونده روسده صاتمق ایچون استانبول مدی ایله قرق بیش مد پرنج مودانیه اسکله سنه کتور مشلر عادت اوزرینه یوز آلتمش اکی آقچه رسم کمرک آلدیم دیدی

۱۲ جمادی الاولی ۸۸۵

VESİKA 32.

Floransa'lı Zenob (Zenobio) b. Piyero'nun Esterâbâdî ibrişim satışından Erzincanlı Ermeni Vlazad b. Kaçrıze (?) borcu hakkında, 23 Cemeziyelevvel 885/31 Temmuz 1480, v. 330.

شهد الخواجه عوض بن عبدالله و برتلومی بن انتون لولازد بن قاچریز الارمنی الارزنجانى بان على ذمة ذنوب بن پیرو الافرنج الفرنتونی المتمكن بمحروسة غلاطه مبلغ ست عشر الاف درهم و سبعمائة درهم وثمان

واربعين درهماً من ثمن ثلثمائة وثمان واربعين لدره في الابريشيم
الاسترابادى المقبوض وان حامل الكتاب جوان بن برتلومى الفرنتوني قدكان
كفل بالمبلغ المذكور بامرہ ثم ان الداين المذكور قد قبض وتسلم المبلغ
المكفول المذكور من الكيفل المذكور فله حق المطالبة والرجوع بما اداه عليه
ثم وكل الكيفل المذكور الافرنج المدعو اوبارتو بن نيقوله المتمكن بغلاطه
وانابه مناب نفسه بقبض المبلغ المذكور وطلبه ان قبل فانهى الى قاضى غلاطه
٢٣ جمادى الاول ٨٨٥

VESİKA 33.

Yahudi İvaz ve Yahşi'nin ibrişim satışından Hoca Cemâleddin'e borçları hakkında, 26 Cemâziyelevvel 885/4 Ağustos 1480, v. 331 a.

هذا ذكر ما اقر واعترف عوض بن اسحاق اليهودى القصطمونى المتمكن
الان بمحروسة استانبول بمحلة الخواجه ادمسن (?) ويخشى بن موسى اليهودى
القصطمونى المتمكن فى المحلة مذكورة بان عليهما وفى ذمتها لخواجه جمال الدين
يوسف بن ابى ناصر مبلغ احد وعشرين الف درهم ومأتين وخمسين درهماً من ثمن
اربعمائة وخمسين لدره من الابريشيم الاسترابادى المقبوض مؤجلاً من تاريخ
الكتاب الى ستة اشهر ثم كفل كل واحد منها بما على ذمة الاخر اقراراً
صحياً شرعياً مصداقاً من قبل الخواجه غياث بن الخواجه يعقوب الوكيل
تصديقاً شرعياً وجاهاً

٢٦ جمادى الاول ٨٨٥

VESİKA 34.

Bursa'da Yonardo b. Anton'un borç davası, Cemâziyelevvel 885/Temmuz 1480. v. 333b.

سبب تحرير اولدركى عتبه عليادن حكم همايون وارد اولوب مضمون
شريفنده انده بروساده اولان يوناردوبن انتون نام افرنج اوزرنده زورزى

قرنداشی ویاقونام افرنجک اوج بیک یدی یوز آقچهسی وار ایمش مذکور زورزیه حواله آتمش ایله اولسه قلوب محمود کوندردوم و بیوردوم که واردوغی کبی مذکور فرنگدن مبلغ مذکور بی قصور الوب عتبه علیامه ارسال ادهسز واکر ویرمیوب نوعا نزاع ادرسه مذکور قلوبله بونده درکاه معلومه کوندرهسز دیو امر اولنمش امر شریفه امتثال اولنوب مذکور یوناردو احضار اولنوب مبلغ مذکور طلب اولندقدده بورجوم یوقدر دیو نزاع اتدوکی سبیدن مذکور یوناردو موسی اوغلی محمد نام کسنه وکیل نصب ادوب مذکور محموده قوشوب انده استانبوله برابر کوندردی ایتدی کی وارب انده مذکور زورزی ایله برابر اولوب خصومت اده اوزرینه شرعله نسنه اثبات ایدرسه ادا اده صکره عتبه علیادن کرو حکم همایون وارد اولوب مضمون شریفنده مذکور محمدک وکالتی شرعله ظاهر اولدوغی اجلدن قلوب محمود تکرار کوندروب بیوردوم که واردوغی کبی مذکور یوناردو اول آقچهسی مذکور قلوبله ویره که کتوروب خزانه عامرهمه تسلیم اده والآنزاع ادرسه کندویی قلوبله قابومه کوندرهسز دیو امر اولنمش ایله اولسه مذکور یوناردویه مبلغ مذکور ویر ویاخود برابر وار دنلدی بوندن صکره مذکور محمود مجلس شرعده شیله اقرار ادوب ایتدی کی مبلغ مذکورک طقوز یوز قرق التی آقچهسنه دوته مذکور وکیل محمد الندن انده استانبوله یکرم اکی عدد اشرفی الوب خزانه عامریه تسلیم ایلدم وداخی بیک یدی یوز اللی درت آقچهسی ایچون مذکور یوناردونک کندوسی الندن قرق بیش آقچه حسابی اوزرینه آتمش برسکه افرنجی فلوری وطقوز عدد آقچه الدوم ودرجیب ایلدوم دیدی ومذکور وکیل محمد اقرار ادوب ایتدی کی مذکور محموده استانبوله ویردوم یکرم ایکی عدد اشرفی مذکور یوناردونک ملکی وکندونک فلورسی ایدی دیدی مذکور یوناردو داخی مذکور محمود ومذکور وکیل اقرارلرنده تصدیق اتدی تصدیقاً شرعاً وجاهاً

VESİKA 35.

Kefe'de oturan Bursa'lı Yusuf üzerinde Hoca Hamza'nın alacağı hakkında, 26 Cemâziyelâhîr 885/4 Eylül 1480, v.342 b.

هذا ذكر ما اقر الخواجه على بالى بن مصطفى و عبدالله بن سفر شاه بان على ذمة احمد بن يوسف المعروف بابن سراو البروساوى من محلة قره شيخ المسموع سكونه الان بمحروسة كفه لخواجه حمزه بالى بن مصطفى (bir kelime) البروساوى مبلغ ستة عشر الف درهم وثمانمائة درهم من ثمن انباع البروساوى المقبوض وكل بالقبض حامل الكتاب الخواجه محمد بن الخواجه على البروساوى وانا به مناب نفسه بقبض حقه وايصاله الى من هو قبل الوكالة

٢٦ جمادى الاخر ٨٨٥

VESİKA 36.

Bursa gümrüğü mültEZİMİ Mihayil oğlu İlyas'ın Bursa'dan gönderilen eşya-dan aldığı gümrükler hakkında, 19 Cemâziyelâhîr 885/ 26 Ağustos 1480, v. 343 b.

سبب تحرير اولدركى بروسه كمر وكن دوتان ميخايل اوغلى الياس محروسه بروسه ده مجلس شرعه اقرار ادوب ابتدا كى بن مذكور كمر وكى دوتالدين برو حامل مكتوب الياس اوغلى لرى يميانك ويومتودك بروسه به كتوردوكلرى بروسه دن كوندر دوكلرى قاشك و ابريشيمك وسائر امتعه نك واقشه نك كمر وكن حسابن كوردوم نه مقدار نسنه اولدى بي قصور بكا دكدي اوزرنده هيچ وجهله حقوق قالمدي ديدى

١٩ جمادى الاخر ٨٨٥

VESİKA 37.

Hoca Mehmed ile şirket kurarak Arabistan'la ticaret yapan Balıkcı-zâde Hayreddin'in vasiyyetnâmesi, 1 Racep 885/6 Eylül 1480, v. 347 a. (Bak. Foto V - VI).

سبب تحریر اولدرکی عبدالرحیم (?) اوغلی خلیل اوغلی خیرالدین کی بالقجی زاده دیمکله معروفدر شویله اقرار و اعتراف ادوب ایندی کی حاجی قوجی معتق خواجه محمد ایله اکیموز آراسنده بیش یوز قرق بیک بیش یوز اقچه وارد علی وجه الاشتراک نصفی بنوم و نصف آخر مذکور خواجه محمدک در دیدی اشبو تفصیل اوزرینه کم بیان اولنور بو مبلغ (مذکورک در تیوز آلتمش بیک اقچه سی دن)²² مذکور دن یوز بیش بیک اقچه لیق تحتہ و آغاج وزفت بنوم اوغلانم یوسف ایله مذکور خواجه محمدک اوغلانی ابرہیم انطالیہ دن الوب اسکندریہ کتدیلمر و یوز یکرم اوچ بیک اقچه لیق بروسا قاشی وزعفران داخی مذکور خواجه محمدک یوسف و حسن نام قوللری آلوب مصرہ کتدیلمر بردن و یوز اون اکی بیک بیش یوز اقچه لیق دمور و آغاج و تحتہ دخی حضرت خداوندکارک ماونہ لری ایله کتدی بنوم یوسف نام اوغلانم ایله دیدی و اون اکی بیک اقچه لیق سختیان داخی سیدی علی نام کمنہ ایله انطالیہ اسکله سندن انده مصرده اولان اوغلانلر و مه کوندر دوم دیدی و مذکور خواجه محمدک سلیمان نام قولی الدی کتدی سمورو و شق و بروسا [قاشی] یوز یکرم بیش بیک اقچه لیق و انده مصرده وزانی شهاب الدین نام کمنہ ده یتمش بیش اشرفی فلوریموز واردر دیدلر جمعاً ۴۶۰۰۰۰ باقی سکسان بیک اقچه سی بونلدرکی ذکر اولنور

اون بر بیک در تیوز افلاق بیجاغی یکرم التی پاره بویلی قوندز بر نافی کورک اوتوز پاره دلبند یکرمسی دلکلو اون پاره سی صاغ بر التونلو کهنہ شیب درت کافر اکی اوغلان بر مصری سجاده برسی بخش دلبند اکی ات بر قاتر درت بیک بدی یوز عدد

²² Sonra üstü çizilmiştir.

افلاق بچاغی قینی حاجی سنقورده اون پاره دلبند زنبق علیده الیم
 ۸۳۸۰ بازارجی عبدیده ۱۰۰۰ یهودی میخاییده ۲۲۰۰ لکلک
 اوغلنده ۷۱۰۰ علی بور تکده ۱۹۳۰ قره حصارلو حاجی مصطفی ده
 ۱۵۰۰ قونیه لوباغلی یار حسن اوغلی احمده ۲۷۰۰ دو دالو حاجی
 بایزیده ۲۲۰۰ سرلو اوغلی احمده ۲۹۴۰ خواجه حسین اوغلنده
 ۷۰۰ قودوق محمودده ۵۰۰ یینه زنبق علیده ۲۲۰ ادرنه لو
 کرده لو محمدده ۲۵۰۰ مستانده ۲۴۰ خواجه بوزالدی ده ۵۶۵۰
 خلایقجی جعفرده ۱۸۰۰۰ علیده اون پاره دلبند برآت اکی کش
 مشربه التی سفراق ایکی دبلوقدح درت ایرکشی برکش دویت
 کلها فی، الوزن ۸۳۵ درم برعربده ۲۸۰ یارلوسلیانده وسیدی
 چلبی ده ۲۵۰۰ قرمانلو حامجیده ۸۰۰ برکوبه جک اچنده شراب
 حامض برز داخی زنجبیل حربانی

وعربستان دیارنه اقمشه دن وغیرندن هر نکم ارسال اولندی ایسه ربخندن
 وزیاندن هر نه اولورسا ارامزده مشترکدر دیدی ومذکوران یوسف و ابراهیم
 الوب کتدوکلری متاعک بهاسندن اون طقوز بیک اوچیوز آقچه سنی مذکوران
 یوسف و ابراهیم سندمور قولی قره کوز نام کسنه ایله معامله اتمشدر درت
 بیک آقچه سنی الوب مذکور خواجه محمد ایله حسابلشده ق باقی قلان اون
 بیش بیک اوچیوز آقچه ننگ اون بیش بیک آقچه سی مذکور خواجه محمد
 حواله اولتمشدر انوک درباقی اوچیوز آقچه سی مشترکدر ر انطالیه ده برنیجه
 کسنه لره یکرم اکی بیک آقچه لیق مشترک صابون صاتمیش ایدوم اول صابونک
 آقچه سی جمیعسی داخی مذکور خواجه محمدکدر انوک مقابله سنده بن حقم
 الوب طورورم دیدی واکر بو یکرم اکی بیکن کسر کلورسه واقع اولان
 کسر بیناً در دیدی دلو مرادده اولان یوز یکرم درت بیک آقچه مذکور خواجه
 محمدکدر بنوم انده حقوم یوقدر دیدی فی الجمله بو ذکر اولان بیش یوز قرق
 بیک بیش یوز آقچه دن غیری نسنه لرده مذکور خواجه محمد ایله شرکتموز یوقدر

باقی الیم نه وارسه جمیعسی مذکور خواجه محمدك در دیدی و مذکور خواجه خیرالدین مذکور خواجه محی الدینی خلفاتك ضبطنه و وصیتك تنفیذنه وصی نصب ایلیوب بیش بیک اقچه وصیه ایلدی کی بو مبلغدن بیک بیش یوز اقچه یوم وفاتده محلنه صرف اولنه بیش یوز اقچه دخی قاضی افندی حضرتلرینك مستعدلرینه و ملازم محکمه اولانلره صرف اولنه دیدی و بیش یوز اقچه ایله سبع ده خرج اولنه و بیش یوز اقچه قرقنجی کیجهده صرف اولنه بیش یوز اقچه داخی حلوایه صرف اولنه بیش یوز اقچه داخی اسقاط صلوة اولاً باقی بیک اقچه سی مقبره عمارتنه و تجحیزنه (öyle!) صرف اولنه دیدی و صندل نام طواشیسنی مدبر مطلق ادوب اکا بیک اقچه وصیه ایلدی و قومری نام جاریه داخی مدبر مطلق ادوب اکا داخی بیک اقچه وصیه ایلدی و نرکس نام خاتون کی چنار خاتون معتقه سی در اکا داخی بیش یوز اقچه وصیه اتدی و سفرده اولان بیوک یوسف و کچوک یوسف و رمضان نام قوللروم داخی مدبر مطلق اولسونلر دیدی و یعقوب و علی نام قول جوغزلر ابراهیم نام اوغولومک ملکلی در انوک نیتنه الوب اکا تملیک ایدوب طورورم دیدی و قدم و حسنی و عایشه نام اوچ نفر جاریه لری استیلاد ایدوب طورورم انلرام الولدلروم در دیدی و اورخانیه و قفنه التمش بیش اقچه مقاطعه بورجوم وارد مذکور طواشیه و یروب طورورم و اکلمش طپراق وارد انوک عشری بورجدر اندن غیری مذکور وقفه و سایر کمنه به هیچ وجهله بورجوم یوقدر و بو ذکر اولان بیش یوز قرق بیک بیش یوز اقچه دن غیری هیچ احدده شرعی حقوق و الیموم یوقدر دیدی حرر ذلك و جری فی غرة رجب ۸۸۵ شهود الحال : خواجه حسن بن محمود بن عبدالرحمن و الحاج سنقور عتیق الحاج قوجی و الحاج الیاس عتیق الحاج احمد و الخواجه علی پاشا بن الخواجه یحیی بن الخواجه عثمان و الخواجه حسن شاه بن محمد و الخواجه عمر بن پیر احمد و محمد بن غلبورجی و محرر الخروف هیمة الله بن اسحاق بن الخواجه المالکی (؟).

VESİKA 38.

Anadolu vilâyeti sabun yasağını mukata'ya alan Anton oğlu Batışto (Battista) nun Ankara sabun yasağını mukata'ya vermesi hakkında, 22 Receb 885/27 Eylül 1480, v. 357 a.

سبب تحریر اولدرکی سنه اربع و ثمانین و ثمانمائنه شوالنک غره سندن آناتولی ولایتنده اولان صابون یساغن مقاطعیه دوتان انتون اوغلی بطشتو نام افرنج حامل مکتوب اوریه اوغلی صامسون کندو یرینه وکیل نصب ایلدی که وارب محروسه²³ آنقرهده اولان صابون یساغن مقاطعیه یره و محروسه²³ بروساده وغیری شهرلرده وکویلرده فی الجمله آناتولی ولایتنده اولان حقومی رسوم عملدن وغیریدن الوب قبض اده و بو بابده مرافعه الی الحکام اده مذکور صامسون داخی وکالت مذکوره قبول اتدی²³

۲۲ رجب ۸۸۵

VESİKA 39.

Zancakomi (Sangiacomi) nin Hacı Ramazan'a ve Çuhacı Ahmed'e sattığı Venedik çuhaları hakkında, 11 Şaban 885/16 Ekim 1480, v. 366 a.

سبب تحریر اولدرکی لورنج اوغلی زنجاقومی نام افرنج اقرار ادوب ایتدی کم دارندکان مکتوب حاجی رمضان بن الحاج طورخانه و مرحوم چوقاجی احمد معتق حمزهیه بیش بیک آقچه الی پاستو وندیک چوقاسن صاتوب آقچه سن بی قصور مذکور لر اللرندن بی قصور الدوم دیدی

۱۱ شعبان ۸۸۵

شهود الحال : مصطفی بن چوبان و احمد بن عبدالله و الحاج سنان بن عبدالله و مصطفی بن سنان خواجه و بورکچی حاجی بن الیاس

²³ Bak. yukarıda vesika no. 25.

VESİKA 40.

Hoca Mahmud Gâvân'ın ticaret için Osmanlı ülkesine gönderdiği vekillerden hasta düşen Şemseddin'in ikrarı, Zilhicce sonları 885/1481 Şubat sonları, v. 415 b. (Bak. Foto VII).

سبب تحریر اولدرکی خواجه محمود کاوان کی خواجه جهان دیمکله معروفدر²⁴ دیار رومه تجارت ایچون ارسال اتدوکی وکیل لردن کی برسی الخواجه امیر حسن والخواجه امیرک و شیخ زاده والحاج علی وشمس الدین والحاج یاقوت در مذکور وکیل شمس الدین محروسه، بروساده مرحوم محمود پاشا کاربان سراینده بر حجره ده خسته واقع اولمش مذکور شمس الدینک اقراری در کی مفصلاً ثبت اولنور

بشهادت مولانا عبدالحی بن الخواجه الحاج شرف الدین
والخواجه سیدی احمد بن الخواجه الوان شاه (؟) ومولانا شمس الدین
بن عمادالدین ومولانا غیب الله بن صوفی المعروف والحاج عبدالله
بن بهاء الدین والخواجه سیف الحق پیری والخواجه محمد بن
مصطفی بن (bir isim) من الحضرة

مذکور شمس الدین شویله اقرار ادوب ایتدی کی بوالتی کشی مذکور خواجه محمود کاوانک وکیل لری یوز اما رئیسوز مذکور خواجه سید حسندر هر قنغی مزکی وفات ادر سوز یرنده قالانموز کیرو وکیل در دیدی ودخی مذکور شمس الدین اقرار ادوب ایتدی کی حبیبه نام ارناود اصلو جاری می اوچ ای اون کوندر کی آزاد ادوب طورورم دیدی وخوش آمدنام هندی الاصل قولومی داخی مکه الله ده ایکن ازاد ادوب طورورم دیدی ودخی مذکور شمس الدین اقرار ادوب ایتدی کی مذکور خواجه محمود کاوانه یوز اشرفی بورجوم وارد دیدی ومذکور شمس الدین اقرار ادوب

²⁴ Bak yukarıda not 3.

ایتدی کی بنوم اسبابم ومملوکم منحصردر کی شونلردر کی ذکر اولنور بر
صراحی اکی طاس بر سنیجه بر کفکیر بر صحن بر قلقان وبر قیلج وترکش والتی
لباس بر کهنه کلیم بو ذکر اولان اسبابدن غیر ی هیچ وجهله نسیم یوقدر دیدی
وخواجه جهانندن ایده اوچیوز اقچه علوفم وار ایدی علوفک جمیعسی بکا
واصل اولوب طورور الوب خرجلنوب طورورم دیدی حرر ذلک وجری
فی اواخر ذی الحججه سنه ۸۸۵

Bursa Kadısı sicil defteri No. A 3/3.

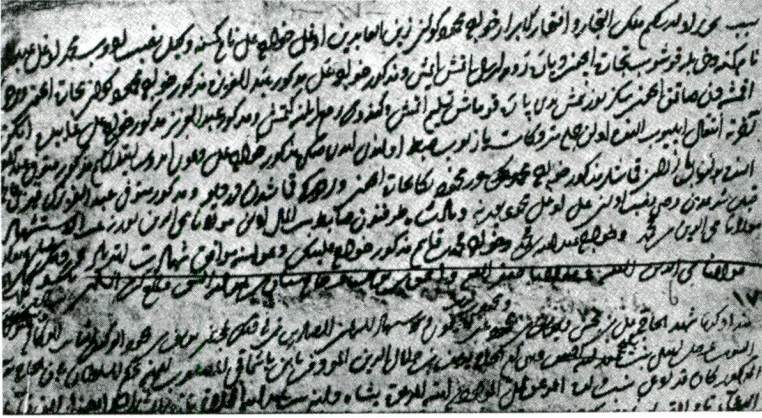

Foto I. Vesika 3.

Bursa Kadisi sicil defteri A 3/3.

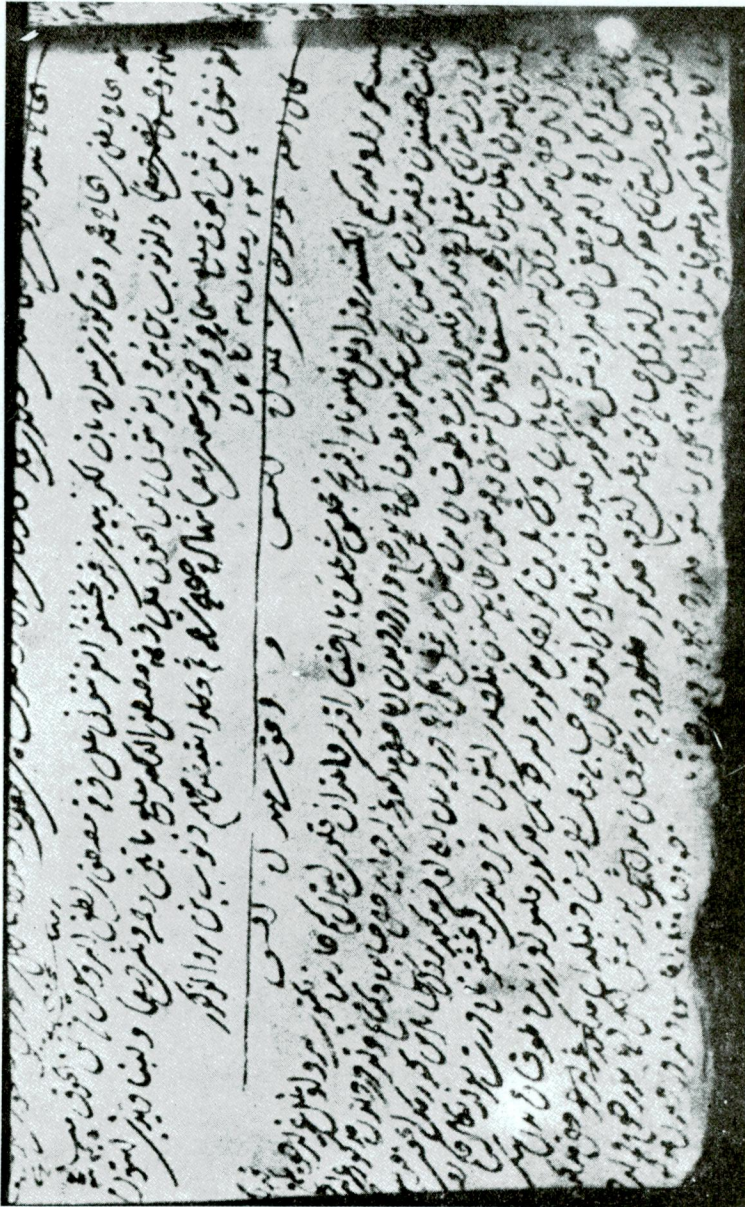

Foto II. Vesika 6, 7.

